

Slovensko (n)obeden.

Napisao pravi član dr. A. Musić.

(Primljeno u sjednici historičko-filološkoga razreda Jugoslavenske akademije
znanosti i umjetnosti dan 20. maja 1921.)

Oh dekle, kje s' pa ti doma,

Da te nobeden ne pozna?

Nar. pjes.

1. Na ovu me je raspravu potaklo čitanje 2. snopića I. sveska Jezikoslovnih spisa pokojnoga p. Stanislava Škrapca, gdje se o etimologiji slovenskoga (n)obeden 'nullus' govori na dva mjesta, na str. 113. i d. i 140. i d. Na prvom pisac konstatira, da u starijim knjigama dolazi samo oblik *obeden*, a oblici *nobeden* i *nobeden*, koji se pored onoga govore, postali su u novije vrijeme (javljaju se istom prema kraju 18. vijeka), da bi se negativni smisao riječi i glasom označio. Što se pak etimologije tiče, drži pisac, da je *obeden* postalo od *ljubo eden* ('irgend ein', a u negativnim rečenicama 'nullus') tako, da je *lju-* otpalo, a *-bo*, da bi se uklonio hijat, premetnulo se u *ob*. Kao analogije, koje tomu tumačenju idu u prilog, navode se njem. *kein* postalo od *dehhein* t. j. od *dehhi* slov. 'ljub' i *ein* slov. 'eden', i češko *žádný* (polj. *żaden*) 'keiner', koje je u starom jeziku značilo 'begierig, erwünscht, lieb', od *žádati* 'begehren'. Škrapčev članak, koji je bio najprije izišao u I. tečaju Cvetja z vrtov sv. Frančiška, obznanio je Mat. Valjavac u Archivu t. sl. Philol. V. str. 161-2. A Jagić je u bilješki na str. 162-3. dodao, da češ. *žádný*, mjesto čega u starijim spomenicima dolazi obično *ižádný*, *nížádný*, nije u svezi s glagolom *žádati*, nego stoji mjesto **i—že—jediny*, **ni—že—jediny*; i poljsko *żaden* može se izvoditi samo od *že—jeden* t. j. **i—že—jeden* te (poradi toga, što mu vokal korijena nije nazalan) nema sa *žádný* 'desiderabilis' (koje je u etimologičkoj svezi sa češ. *žádati* starosl. *žędati*) ništa zajedničko; a u slovenskom *oben* (= *obeden*) sakriva se ili *da bi jen* ili sličan složen izraz.

Na to je Škrabec u II. tečaju rečenoga Cvetja napisao svoj drugi članak, koji je sada preštampan u 2. snopiću I. sveska njegovih Jezikoslovnih spisa na str. 140, i d. U njemu pisac pristaje uz Jagića u tumačenju češ. *žádný*, a i postanje njem. *kein* tumači (po uputi Krekovej) ispravnije u jednu ruku od *deh* = *dih* = *doh* (sad. *doch*) i *ein*, a u drugu od *nihein* = *nehein* = *nohlein*, tako da je *nihein* = *nižádný* hrv. *nijedan*, a *dihein* jamačno *ižádný* hrv. *ijedan*. Ipak u bilješkama dodanima 2. izdanju toga članka (u Jezikoslovnim spisima I. str. 143, i 145.) spominje sa zadovoljstvom, kako i Miklošić u Etym. Wörterb. str. 409, staropoljsko *nižádný*, *žádný* u značenju 'keiner' izvodi od *žádný* 'desiderabilis', a sadašnje *žaden* drži da je od češ. *žádný*; nadalje s obzirom na to, što ima u staroslov. *kakъ ljubo*, a u lat. *quilibet*, ističe, da ni u slovenskom ne bi bilo nemoguće *ljubo eden* u značenju 'ein beliebig', u negativnim rečenicama dakle 'ein beliebiges nicht' t. j. 'keiner'. Što se pak tiče Jagićeva domišljanja, da je slov. *oben* = *da bi jen*, drži, da se tomu protivi i značenje (daš möchte ein = kein!) kao i glasovi (*ob* od *da bi*!) Uz to spominje, da bi možda bolje bilo *obeden* uzeti kao postalo od *oběju eden*, što bi značilo prvobitno 'einer von beiden', a onda uopće 'ein', a u negativnim rečenicama 'kein' pa uopće 'kein' (isp. *kateri* prvobitno 'welcher von beiden', sada pak uopće 'welcher'). Obznanjujući taj Škrapčev članak u Arhivu f. slav. Philol. V. str. 691. Jagić je na obranu svoga prijedloga, da bi se *oben* tumačilo kao postalo od *da bi jen*, spomenuo, da je tim htio samo da naznači smjer tumačenju (Erklärungssphäre), a moglo bi se umjesto *da bi* misliti i na *a bi* ili *ako bi*.

Na naše pitanje povratio se Jagić još u svom Arhivu f. slav. Philol. VIII. str. 136. obznanjujući raspravu Jos. Jirečka „O tom, jak ve staré češtině lat. *nullus*, *nemo* bývalo pronášeno“ izišlu u „Zprávama české společnosti nauk“ 1883. str. 3. i d. Ova ga je rasprava uvjerala, da je imao krivo, što je *žaden* izvodio od *že—eden*, a za *obeden*, koje po Škrapčevoj uputi priznaje za starije od *nobeden*, domišlja se sada, da je moglo postati od *o bi eden*; što se pak tiče riječi *o*, upozoruje na malorusko *o* u primjerima kao: ja sa otdavala, *o* bi gazdovati (Holovackij II, 549, 9. 10.).

Od onda se pitanjem, kako je slov. (*n*)*obeden* postalo, koliko ja znam, nitko više nije bavio, makar da je uza sve nastojanje Škrapčevo i Jagićevo, koje sam razložio, ostalo jednako neriješeno. Formalni razvoj, kojim je *obeden* po Škrapču imalo postati bilo od

ljubo eden bilo od *oběju eden* takav je, da ga nauka bez potvrde pojedinih njegovih stepena ne može prihvatiti. A Jagić je izvođači *oben* (= *obeden*) od *da bi jen* (= *eden*) jamačno mislio na to, da bi želja *da bi eden* u negativnoj rečenici značila 'nijedan', n. pr. ni prišel *da bi eden* = ni prišel *obeden*. Od *da bi* moglo bi istina postati *de b*, a to bi se s obzirom na negativni smisao možda moglo pretvoriti i u *ne b* (*nebeden* doista i dolazi, isp. § 2.), ali sve to ne vrijedi, kad je najstariji oblik riječi *obeden*. A što se tiče Jagićeva domišljanja, da bi *obeden* bilo postalo od *a bi eden* ili *ako bi eden* ili *o bi eden*, to postanje od *ako bi eden* suponira opet onaki formalni razvoj, koji se bez potvrde pojedinih njegovih stepena ne može dopustiti, a *a bi eden* ili *o bi eden* suponiraju porabu partikula *a* i *o* u takovoj funkciji (kao željne konjunkcije), u kakvoj ih slovenski jezik ne poznaje (partikule *o* pače slovenski jezik uopće ne poznaje), a kako *obeden* nema ravna oblika ni u jednom slavenskom jeziku, valja da mu se i postanje rastumači na osnovi onoga jezičnoga materijala, što se u samom slovenskom jeziku nalazi.

Napokon mi valja spomenuti, da se ni Miklošičevo tumačenje naše riječi ne može prihvatiti, koji u Vergl. Gramm. IV. str. 171. kaže: „*nieden*, woraus wahrscheinlich *nobeden* u, daraus *obeden*, *oben* 'nullus' entstanden ist“, a ib. III. str. 149. „*obeden* aus *nijeden*“, napokon u Etym. Wörterb. str. 102. „*neen* ist **neben*, *noben*, *nobeden*, *nibeden*, *oben* geworden“. Ne obazirući se na teškoće, što ih suponirano mijenjanje glasova zadaje, obara naznačeni red razvoja već to, što mu oblik *oben* mjesto na početku stoji na kraju.

Otuda se vidi, da ne će biti izlišno, ako ću i ja pokušati da riješim zagonetku o postanju ove riječi.

2. Prije svega valja ogledati sve različne oblike, u kojima ona dolazi.

Najprije se, kao što je već rečeno, u literaturi javlja oblik *obeden**). Nema ga doduše u Friziškim spomenicima, najstarijem spomeniku slovenskoga jezika, ali u njima nema ni drugoga kojega oblika, jer uopće za to nema prilike. Ali protestantski pisci poznaju samo taj oblik. Drugi oblik: *nobeden* našao je Škrabec prvi put istom u oca Hipolita (u njegovu prijevodu Tome Kempenskoga od godine 1719., v. Škrabčeve Jezikoslov. spise I. str. 154. u

*) *obēden*, *obēna*, *obēno* je normalni oblik (kao i *ēden*, *ēna*, *ēno*), ali prema onim padežima, u kojima je *d* došlo pred *n* pa ispalo. kaže se i u nom. sing. mase. (pred imenicom) *obēn* (kao i *ēn*). To vrijedi dakako i za one oblike te riječi, koji se drukčije počinju (n. pr. *nobēn*). Ja *ēn* za muški rod upotrebljavati svagdje

bilj.). Škrabec spominje u Jezikoslov. spis. I. str. 144. u bilješki još oblike *neobeden* i *nebeden*, koji se govore kod Ljutomera, pa *dobeden*, koji se govori u njegovu zavičaju (u Hrvači u ribničkoj dolini) i u Ljubljani; uz to dodaje iz Klodićeve rasprave o narječju venecijanskih Slovenaca (Petrograd 1878.), da ti Slovenci mjesto *nebeden* kažu *obedan*, a mjesto *nijedan*: *jiedan* (t. j. *ijedan*).

Ja sam išao tražiti različne oblike naše riječi u Slovenskim nar. pjesmama, što ih izdaje Matica Slovenska (sv. I—IV. str. 680.), pa ću ovdje priopćiti rezultat svoga potraživanja. Ali moram unaprijed izjaviti, da brojevima, što ću ih spomenuti, ni sam ne pridijevam apsolutne vrijednosti, i to stoga, što je iz jednoga kraja sakupljeno mnogo pjesama, a iz drugoga malo ili ništa: nadalje što mnoge pjesme nijesu točno zabilježene; a napokon dopuštam, da sam i ja što pregledao. Valja na um uzeti i to, da se kadšto u istom kraju govori po više oblika; to se vidi ne samo otuda, što se u različnim pjesmama iz istoga kraja nahode različni oblici, nego i otuda, što se dosta često to događa i u istoj pjesmi: za ovaj posljednji slučaj evo nekoliko primjera: *Obeden* ne verje, *nebeden* ne zna III. str. 557. pj. 6203. (s Grahova). — Pa je blo zmiram tako, de po me *obenga* ni blo . . . tud nisem nikol bres denarja, pa vendar po me *nobenga* ni. IV. str. 505. i 506. st. 16. i 39., isp. i st. 42. (iz Toplica pri Novom mestu) — *Obene* šiše bliz ni b'wó (1. redakcija) . . . hiše *nobene* blizo ni (2. red.) I. str. 517. i 518. st. 5. (iz Gvozda u Gorenjskoj) — *Bedn* ga ni hotel jerprvati . . . jerprvajte me, te mertvi, ker me *noben* teh živih noče. I. str. 398. st. 3. i 8., isp. i st. 17, 27, 37. (ispod Melaca kod Tolmina) — To pa ni *nijeden* nagelnov evet . . . to pa ni *nebeden* rožmarin. III. str. 91. pj. 4921. st. 4, 14., isp. i st. 9. i 19. (triput *nijeden*, a jedamput *nebeden*) (od Frama). — Uza sve to držim, da neku relativnu vrijednost ti brojevi ipak imaju. Još moram i to kazati, da sam onda, ako se isti oblik u istoj pjesmi ponavlja, brojio ga samo jedamput; a ako u drugoj redakciji dolazi isti oblik kao u prvoj, nijesam ga u drugoj napose brojio. Evo dakle brojeva, koji pokazuju, koliko sam puta koji oblik našao:

1) *nebeden**) 256

nobjeden 2 (II. str. 148. pj. 1314. iz Precetinaca, IV. str. 644. od Ljutomera)

ne obeden 1 (III. str. 529. pj. 6125. Štajerska).

*) Na oblike, u kojima je a mjesto o (kao *nabeden*, *abeden*, *vabeden*) ne osvrćem se napose, t. j. s njima postupam, kao da je u njima o.

nubeden 1 (III. str. 35. dvaput, iz Vipave).

nibeden 2 (I. str. 510. pj. 511. Kranjska, IV. str. 14. pj. 6759. Štajerska).

nʒbeden (*n'beden*) 3 (II. str. 283. pj. 1621. Kranjska, III. str. 414. pj. 5749. iz Ihana, IV. str. 384. pj. 7729. iz Matene pri Igu).

2) *obeden* 43, i to: 23 iz Goričke

8 „ Koruske

7 „ Gorenjske

3 „ Kranjske (Griblje, Idrijska dolina, Toplice pri Novom mestu).

2 „ Štajerske (Mozirje, Ruše).

vobeden 8, i to: 4 iz Goričke

4 „ Gorenjske.

ubeden 1 (IV. str. 664. pj. 8525. iz Vrhpolja nad Kamnikom; ista pjesma ima u st. 15. i *nobeden*).

vbeden 2 (III. str. 542. pj. 6161. iz gorjanske okolice pri Bledu, III. str. 699. iz Preddvora 1. redakcija, 2. red. ima *obeden*).

3) *beden* 9, i to: 6 iz Goričke

2 „ Gorenjske

1 „ Koruske.

Ako se zbroje svi brojevi pod 1) i svi pod 2) i 3), izlazi prvih 265, a drugih 63. Po tom je oblika pod 1) više nego četiri puta toliko kao onih pod 2) i 3). Otuda se vidi, da je Škrabec krivo nagadao, da je *obeden* „menda še dandanašnji mej ljudstvom najbolj razširjeno“ (Jez. sp. I. str. 144. bilj.). To je naprotiv *nobeden*. Po navedenoj statistici *nobeden* se govori najviše po sjevero-zapadnim krajevima slovenskoga jezičnoga područja. Za čudo mi je, da oblika *nebeden*, koji Škrabec na rečenom mjestu za Ljutomer spominje (isp. i ib. I. str. 113.), a Pletéršnik u Slovaru iz Levstika navodi, nijesam našao nigdje (ali sam našao oblik *ne obeden*, koji Škrabec također spominje). Oblik *nebeden* poznat mi je iz narodnih umotvorina samo iz narodnih pripovijedaka, što ih je u Ravnoj gori u Hrvatskoj sakupio R. Strohal (Hrv. nar. pripovijetke, knj. III. Karlovac 1904.); n. pr. *nebeden*, *nebènjga* str. 137. pored *nobeden* str. 144—5. (ter). Ljudi toga kraja starinom su Slovenci, koji su se ovamo doselili, kad se gradila Karolinska cesta g. 1732., te govore još danas vrlo zanimljivim slovenskim dijalektom.

O drugim izrazima slovenskima, koji znače isto kao (*n*)*obeden*, govorit će se u § 9.

3. Kako je *obeden* onaj oblik, koji se prvi javlja u literaturi, tako je i onaj, od kojega se svi drugi lako mogu izvesti. Da ogleđamo redom one, koji su u predašnjem paragrafu spomenuti pod 2), pa pod 3), pa pod 1).

Oblik je *vobeden* dobio sprijed *v*, da bi se ukinuo hijat između ove i predašnje riječi, onako kao druge riječi, koje se počinju s *o*, n. pr. *vohati* (stsl. *ahati*), *vogel* (stsl. *agľъ*), *vočem* (stsl. *hoštъ*) itd., isp. Miklošića Vgl. Gr. I. str. 334., Breznika Slov. § 72., Škrapca Jez. sp. I. str. 436.

vbeden dolazi dvaput, svaki put iza vokala [III. str. 542. pj. 6161. pa *vbedēn* prijatu (na istoj strani u pj. 6162. iz Cerkna ima: pa *obeden* tovaršev); III. str. 699. to niso *vbenъ* žarčъ bli (u drugoj u književnom jeziku provedenoj redakciji sam je Valjavac, od kojega potječe i prva dijalektička redakcija, zabilježio: to niso *obēni* žarki b'li)]; po tom valja misliti, da je početno *o* iza vokala postalo konsonant (*o*), koji se od konsonanta *u* jedva razlikuje, a taj su glas zapisivači zabilježili kao *v*; isp. i I. str. 5. bilj. uza st. 38. kaj ptuje *vpravke* (mj. *opr-*) v čisli maš (navodi Škrabec Jez. sp. str. 126.).

ubeden IV. str. 664. pj. 8525. pa še *ubene* luč ni blo; jamačno je ovdje slovom *u* zabilježen isti glas, koji je u obliku *vbeden* zabilježen slovom *v*.

beden dolazi baš u onom jezičnom području, gdje živi i *obeden* t. j. u Goričkoj, Gorenjskoj i Koruškoj, pa je i postalo od *obeden* preko *obeden* i *ubeden* najprije iza vokala, a onda se poopćenilo; isp. *Obloke*: *Bloke*, *Obracek*: *Braček* (selo u Hrv. Zagorju), *obloda*: *bloda* (Plet. Slov.), *preobleči*: *prebleči*, *preobrniti*: *prebrniti* (Škrabec Jez. sp. I. str. 123.).

nobeden je od *ne—obeden*, koje (1 put) u Nar. pjesmama i dolazi, postalo onako kao *nočem* od *ne—(h)očem* (isp. Škrapca Jez. sp. I. str. 113—4.); gdje se mjesto *eden* govori *jeden*, tamo se i mjesto *nobeden* govori *nobjeden* (kod Ljutomera).

nubeden je od *nobeden* postalo tako, da se *o* pred naglaskom suzilo i postalo *u*, isp. Ramovša „Sloven. Studien“ u Arhivu f. slav. Philol. 37. str. 297. i d.; iz Vipave, otkud je pjesma, u kojoj taj oblik dolazi, i okolice zabilježio sam još nekoliko takovih primjera iz Nar. pjesama: *razkupajte* II. str. 384. (pj. 1871.), *tulažbe*, *pustlali* (pored *postali*) III. str. 624. (pj. 6377.), *vučeta* (= očeta)

III. str. 747. (pj. 6593.), *stupence* (= stopinec) III. str. 796. (pj. 6686. iz Ajdovščine); isp. i *buli* (= boli) II. str. 417. (pj. 1963. iz Gorenje Vrtojbe).*)

nɔbeden (*n'beden*) pokazuje dalji napredak redukcije glasa *o* (o—u—ɔ); u jednoj pjesmi iz Matene pri Igu, otkuda je i jedan primjer za *nɔbeden*, našao sam *ɬɔbáka* (= tobaka) (IV. str. 377. pj. 7686.); možda je na tu redukciju kod riječi *nɔbeden* utjecalo i to, što se govori i *nɔkogar*, *nɔkjer*, *nɔkamor* itd., gdje je doduše ɔ postalo od *i*, ali ove riječi spaja s riječju *nobeden* to, što su sve skupa negirani indefiniti.

nibeden ima svoje i prema riječima: *nikogar*, *nikjer*, *nikamor* itd., koje su netom spomenute, ili prema *ni(j)eden*, što vrijedi naročito za primjer iz Štajerske, otkuda su (iz Frama) baš primjeri za *ni(j)eden* (isp. § 9.) Pletersnik u Slovaru spominje oblik *nibeden* za Bijeje Kranjce iz Erjavčeve Potne torbe. Spominje ga i Miklošič Etym. Wörtl. str. 102. (v. naprijed § 1.).

nebeden stoji mjesto *nobeden*, da bi negacija *ne* zadržala svoj oblik (u nar. pripovijetkama iz Ravne gore ima pored *nebeden* i *nobeden*). Pletersnik u Slovaru spominje oblik *nebeden* iz Levstikova Nauka slov. županom.

dobeden spominje samo Škrabec Jez. sp. str. 144. bilj., i to ovim riječima: „V mojem rojstnem kraju“ (t. j. u Hrvači u ribničkoj dolini) „govore v neki hiši otroci *dobeden*, ali tudi stari, nisem izvedel. Sliši pa se tudi v Ljubljani“. Kako nemam pouzdana primjera, ne mogu o tom obliku ništa kazati.**)

4. Kad je *obeden* najstariji oblik, koji se u literaturi javlja, i kad se, kao što je pokazano, od njega lako izvode svi drugi oblici, valja da istraživanje o postanju naše riječi polazi baš od njega. Radi se dakle o tom, da se nađe, kako je do ovoga oblika došlo

*) Zabilježio sam pa ovdje priopćujem mnogo takovih primjera u Nar. pjesmama iz Ihana u Gorenjskoj: *stuji* II. str. 138. (pj. 1287.), *pučoru* (= poloviti) II. str. 209. (pj. 1449.), *guri* III. str. 707. (pj. 6506.), *kuga*, *hudite* III. str. 745. (pj. 6589.), *učenaš* III. str. 746. (pj. 6592.), *pu pūnoči* III. str. 754. (pj. 6611.), *ugrnól* (= ogrnil) IV. str. 92. (pj. 6920.), *kusarno* IV. str. 141. (pj. 7052.), *pūnuči* IV. str. 239. (pj. 7268.), *puzoblɔ* IV. str. 626. (pj. 8445.).

**) Ako je *dobeden* doista realan oblik, mogao bi se od *nobeden* (ili *doben* od *noben*) izvoditi tako, da mu je *d* postalo disimilacijom od početnoga *n* poradi drugoga *n*; onda bi to bila onakova disimilacija, kakvom tumači Meyer-Lübke, Gramm. d. rom. Spr. I. str. 480. prov. *degun*, andal. *dengun* od lat. *nec-unus*; tako i obwald. *diember* od lat. *numerus*, milan. *domá* od lat. *non magis*. Škrabec l. c. navodi iz svoga zavičaja kao analogiju *žedɔn*, *žedna* mj. *ženin*, *ženina*, što bi se također moglo tumačiti rečenom disimilacijom; *deveɔ* mj. *neveɔ*, koje Škrabec također spominje, ima jamačno *d* prema *desɔɔ* (isp. Brugmanna Grundr. II, 2. str. 20.).

i što on upravo znači. To pak držim da će se lakše postići, ako ogledamo, kako se u drugim jezicima slavenskim i neslavenskim izriče ono, što se u slovenskom izriče riječju *obeden*. Počet ću sa srp.-hrv. jezikom, u kojem mjesto slovenskoga *obeden* nalazimo *nijedan*.

Srp.-hrv. *nijedan* negirano je *ijedan*, pa se prije svega radi o tom, da razumijemo ovaj oblik. *Ijedan* je pak postalo tako, da se ono, što *jedan* sa svojom imenicom znači, uzelo hipotetički pa riječju *i* vršenje radnje glagolske protegnulo i na to, dakle *ijedan* = *i* (ako) *jedan*. Tako je izraz dobio koncesivan smisao; n. pr. Je li se kad *ijednoj* djevojci ovako nevolja zgodila? M. Držić 266. (Akad. rj. III. str. 781^b) (= i (ako) *jednoj* = makar *jednoj* = bar *jednoj*). Djevojka, koja to govori, traži (pitanjem) od onoga, komu govori, da potvrdi njezinu supoziciju (t. j. pitanje), u kojoj vršenje radnje „zgoditi se“ proteže i na slučaj, u kojem (ako se ne tiče većega broja djevojaka) tiče se jedne djevojke, t. j. na slučaj, u kojem se ta radnja najlakše vrši, jer je nevolja, što se djevojci zgodila osobita, dakle rijetka, pa stoga se lakše može zgoditi manjemu broju djevojaka nego većemu, a *jednoj* najlakše. To pak čini djevojka zato, što očekuje, da onaj, komu govori, te njezine supozicije u svom odgovoru ne će potvrditi, nego poreći (pitanje je njezino dakle admirativno; isp. Rad knj. 172. str. 140. i d.), a tim će poreći i vršenje te radnje uopće tako, da bi se ticala onoga, što imenica „djevojka“ znači, jer ako joj se poriče vršenje u najlakšem slučaju, poriče joj se eo ipso i u težim slučajevima, dakle u svima. A takav će odgovor odgovarati onomu, što djevojka sama misli, da se naime takova nevolja nije zgodila *nijednoj* djevojci. Tu se dakle slučaj, u kojem imenica „djevojka“ dolazi s brojem *jedan* (najlakši slučaj) stavlja u suprotnost sa slučajevima, u kojima bi dolazila s većim brojevima (teži slučajevi). Smisao pak „bar *jednoj*“ dolazi otuda, što se vršenje radnje proteže i na slučaj, u kojem se ta radnja najlakše vrši. Takav smisao dobiva *i* (ako) u istoj prilici i pred drugim riječima; n. pr. Za mene će biti velika radost, ako budem mogao *i najmanje* (= i ako n. = bar n.) biti u pomoći društvu srpske slovesnosti, Vuk, Pisma 14. — Hvala Bogu, kad sam dočekao, da ih *i ovako* (= i ako o. = bar o.) vidim naštampane! Nar. pj. Vuk. I. XIII. (Akad. rj. III. str. 762^b — 763^a).

Ako *ijedan* dolazi u negativnoj rečenici, onda se i formalno poriče vršenje radnje glagolske u najlakšem slučaju (s najmanjim

brojem) pa eo ipso i u težim slučajevima (s većim brojevima), dakle u svima. Obično se onda negacija *ne* meće i pred riječ *ijedan* te se dobiva oblik *nijedan* (= ne i jedan = ne i (ako) jedan); n. pr. Ne vodi druga *nijednoga*. N. pj. Vuk. I. str. 460. — Dajte nama do dvije (sc. djevojke). Ne damo vam *ni jedne*; a k a m o l i do dvije. ib. 2. (Akad. rj. VIII. str. 169^b). Dodatak *a kamoli* dolazi otuda, što se tim, što se poriče lakši slučaj, još više poriče koji teži slučaj (ovdje „dvije“, koliko prosci i traže). Takova se rečenica s *a kamoli* (i većim brojem) može dodati svagdje, gdje se poriče izraz *ijedan*. Negacija pak, koja u rečenici već samoj po sebi negativnoj dolazi još kod naglašene riječi (kao što je u obliku *nijedan* još napose negirano *ijedan* pored toga, što je rečenica već sama po sebi negativna, jer joj je negiran glagol), može se zvati dodana negacija; isp. Delbrücka Vergl. Synt. II. str. 535. i d. (Ergänzungsnegation). Brugmanna Kurze vergl. Gramm. § 821. (Anhangsnegation), Miklošića Synt. str. 188. r., Vondráka Vergl. slav. Gramm. II. str. 401. i d.

Što je dosad o *ijedan* rečeno, vrijedi za nj, ako je *jedan* brojnik. Ali *jedan* može biti i neodređena zamjenica, pa onda i *ijedan* dobiva drugo značenje. Kako onda *jedan* može značiti svaki od onih predmeta, što ih obaseže pojam imenice, koja je uza nj, jer svaki je od njih jedan, a u *ijedan* = i (ako) *jedan* uzeto je *jedan* hipotetički pa koncesivno, to su i svi ti predmeti uzeti u tom smislu te čine (riječnu) disjunkciju, kojoj je *ijedan* generalizacija (isp. Rad 184. str. 101. i d.) Uzmimo n. pr. da u već navedenom primjeru iz M. Držića 266. *jedan* nije brojnik, nego zamjenica (teško je odlučiti, što upravo jest, jer može biti jedno i drugo); onda je primjeru smisao: Je li se kad i (ako) *jednoj* djevojci = i (ako) djevojci *a*, i (ako) dj. *b*, i (ako) dj. *c* . . . = ili dj. *a* ili dj. *b* ili dj. *c* . . . (= makar *jednoj* djevojci = makar dj. *a*, makar dj. *b*, makar dj. *c* . . .) ovako nevolja zgodila? Djevojka, koja govori, i u ovom slučaju očekuje na svoje pitanje (prema svome mišljenju) negativan odgovor, ali kako ona u svojoj supoziciji (t. j. u pitanju) vršenje radnje glagolske proteže ne i na slučaj, u kojem bi se najlakše vršila, t. j. na slučaj s j e d n o m djevojkom (kao onda, kad je *jedan* u *ijedan* brojnik), nego na svaki slučaj, u kojem se radnja tiče koje djevojke, to će se i u negativnom odgovoru, koji djevojka očekuje, poreći protezanje vršenja radnje ne na onaj najlakši, nego na svaki pojedini slučaj, u kojem bi se ticalo koje djevojke, dakle vršenje radnje uopće tako, da bi se ticalo koje

djevojke. Resultat je dakle u glavnom isti kao u slučaju, kad je *jedan* brojnik, samo se drugim putem do njega dolazi. Tu se slučaj, u kojem imenica dolazi s brojem *jedan*, ne stavlja u suprotnost sa slučajevima, u kojima bi ta imenica dolazila s većim brojevima, nego se slučaj, u kojem imenica dolazi sa zamjenicom *jedan*, rastavlja na slučajeve, u kojima se radnja glagolska tiče pojedinih predmeta, što ih imenica obuhvaća, ali kako među njima ima i takovih, kojih se radnja glagolska lakše, i takovih, kojih se teže vrši, to mogu i oni jedni s drugima doći u suprotnost, a onaj, kojega se radnja glagolska najlakše tiče, sa svima drugima. To se može za navedeni primjer ovako prikazati: Je li se kad *ijednoj* (= *i* (ako) *jednoj*) djevojci [= *i* (ako) djevojci *a*, ako ne dj. *b*, ako ne dj. *c*...; i (ako) dj. *b*, ako ne dj. *a*, ako ne dj. *c*...; i (ako) dj. *c*, ako ne dj. *a*, ako ne dj. *b*...] ovako nevolja zgodila? Onda se taj najlakši dioni slučaj može označiti riječju *bar*; n. pr. Je li se kad *bar* djevojci *a*, ako ne dj. *b*, ako ne dj. *c*... ovako nevolja zgodila? Suprotnosti između (najlakšega) slučaja s brojem *jedan* i (težih) slučajeva s većim brojevima, ako je *jedan* brojnik, — odgovara ovdje suprotnost između najlakšega i težih slučajeva, na koje se sam gornji slučaj s brojem *jedan* uzetim u smislu zamjenice rastavlja. I ponajviše se pod *i* (ako) *jedan* i razumijeva taj najlakši dioni slučaj. Tako u navedenom primjeru djevojka, koja govori, pod *i* (ako) *jednom* djevojkom jamačno razumijeva najgoru ili najnesretniju djevojku, kojoj se takova nevolja najlakše zgodila. Onda dakako djevojka očekuje, da će se i u negativnom odgovoru na njezino pitanje porći prije svega taj najlakši slučaj, ali će se tim porći i svi teži, dakle uopće svi slučajevi. Po svemu tome *ijedan*, ako je *jedan* zamjenica, ima isti smisao kao i analogne neodređene zamjenice složene s *i*, kao: *ikoji*, *ikakav*, *itko* itd. Primjere vidi u Akad. rječ. pod tima riječima.

Ako *ijedan*, kojemu je *jedan* zamjenica, dolazi u negativnoj rečenici, onda se i formalno poriče protezanje vršenja radnje glagolske na svaki pojedini slučaj, koji *ijedan* sa svojom imenicom obuhvaća. I ovdje se obično (dodana) negacija *ne* meće i pred *ijedan* te se dobiva oblik *nijedan* (= *ne* i *jedan* = *ne* i (ako) *jedan*); n. pr. Ne bojte se kralja *nijednoga*. N. pj. Vuk. IV. str. 135. — Ujednačiti n. pr. lađu, t. j. natovariti je jednako na obadva kraja, da ne preteže *ni* na *jednu* stranu. Vuk. Rj. 776.^a (više primjera vidi u Akad. rj. s. v. *nijedan*). Kako je pozitivno *ijedan* generalizacija pozitivne disjunkcije, tako je negativno *nijedan* generalizacija

negativne disjunkcije; n. pr. (s obzirom na prvi od netom navedenih primjera): Ne bojte se kralja *nijednoga* = ni kralja *a* ni kralja *b* ni kralja *c*... (= ni (ako) k. *a* ni (ako) k. *b* ni (ako) k. *c*). Takovo *nijedan* ima dakle isti smisao kao i analogne neodređene zamjenice složene s *ni*: *nikoji*, *nikakav*, *nitko*. Primjere vidi u Akad. rj. pod tima riječima.

Ijedan (kao i analogne neodređene zamjenice složene s *i*) upotrebljava se poglavito u ovim slučajevima:

a) u hipotetičkim rečenicama; n. pr. Ako bi se koji Poljičanin naša' *ijednim* načinom neviran — svakomu, koji vali, bit će u njegovu glavu. Stat. polj. Arkiv 5, 310. (Akad. rj. III. str. 781.^b) *Jedan* u *ijednim* n. jamačno je zamjenica (ne brojnik). Osobito je to, da se ono, što se za uvjet uzima, u mislima ne poriče. Ali se za uvjet može uzeti i nešto, što se u mislima poriče. Primjera nemam, ali ne sumnjam, da se može kazati: Ako sam *ijednu* dužnost zanemario, spreman sam svaku kazan pretrpjeti (ali mislim, da nijesam nijedne dužnosti zanemario). Tako je i kod analognih neodređenih zamjenica složenih s *i*. Primjere vidi u Akad. rj.

b) u (admirativnim) pitanjima; kao primjer neka posluži onaj iz M. Držića 266., koji je naprijed naveden i razložen.

c) s prijedlogom *bez*; n. pr. Kada *brez ijednoga* uzroka krivo sudi. Lučić, Razg. 55. (Akad. rj. III. str. 782.^a). *Brez ijednoga u.* = *brez i (ako) (= bar) jednoga u.* —, ako se *jedan* shvati kao brojnik; shvati li se kao neodređena zamjenica, onda je *brez ijednoga u.* = *brez makar jednoga u.* = *brez* ili uzroka *a* ili *u. b* ili *u. c*... Budući da taj prijedlog čini smisao izraza negativnim, mjesto *ijedan* dolazi uza nj i *nijedan*; n. pr. Ti si mene slavno poslužio *bez nijedne* pare ni dinara. Nar. pj. Petr. II, 660. (Akad. rj. VIII. str. 171.^a). Tako se kod *bez* i mjesto *ikakav*, *ikoji*, *itko*, *išta* može kazati: *nikakav*, *nikoji*, *nitko*, *ništa*. Primjere v. u Akad. rj. pod tima riječima. Isp. i Miklošića Synt. str. 195. u.

d) kod komparativa; n. pr. Ponizi se većma, negoli se *ijedno* stvorenje ponizilo. M. Divković, Bes. 12^b (Akad. rj. III. str. 781^b *). U ovom slučaju *jedan* je jamačno svagda zamjenica. Po tom *ijedno stvorenje* u navedenom primjeru znači: *makar jedno stv.*: ili stv. *a* ili stv. *b* ili stv. *c* itd. I ovdje se *ijedan* u mislima poriče t. j. misli se, da se *nijedno* stvorenje nije većma ponizilo nego Isus. Stoga mjesto *ijedan* dolazi i *nijedan*; n. pr. Veće je milosrđe Božje negoli *nijedan* grib. M. Divković, Nauk 75^b (Akad. rj. VIII. str.

*) gdje se griješkom citira: Bes. 11^b *).

171.^a). Tako dolaze kod komparativa i neodređene zamjenice pored složenih s *i* i složene sa *ni*; primjere vidi u Akad. rj.

Rečeno je, da se onda, kad je *ijedan* (bilo mu značenje koje mu drago) u negativnoj rečenici, obično i preda nj meće (dodana) negacija *ne* te se dobiva oblik *nijedan*. Ali se kadšto to i ne čini; vidi primjere u Akad. rj. s. v. *ijedan*; svi su iz starih pisaca; n. pr. Nije čeljadeta *ijednoga*, koje u pameti svojoj goji misli plemenite, da ne žudi ostaviti iza sebe slavnu uspomenu. B. Zuzeri 5. — Isukrst nije *ijednu* svoju zapovijed toliko glavio ni toliko očitovo. V. M. Gučetić 65. Tako se upotrebljavaju i neodređene zamjenice složene s *i*: *igdje*, *ikad*, *ikakav*, *itko* itd. mjesto *nigdje*, *nikad*, *nikakav*, *nitko* itd.; primjere vidi u Akad. rj.; pa i drugi izrazi s takovim *i*; n. pr. *I* (= ni) jevanđelije dugo nije lijepo slušati. Nar. posl. Vuk. — Da ga *i* (= ni) malo ne uvrijedite. P. Kanavelić Iv. 512. (Akad. rj. III. str. 761^b, 762^b).

Ali i samo *jedan* upotrebljava se kadšto u značenju *ijedan* i *nijedan*. Evo par primjera za prvi slučaj: Al' ako je *jednu* (= *ijednu*) noć noćila, *jednu* noću š njime pod čadorom, ne može ti više mila biti. Nar. pj. Vuk. II, 270. — Od toliko ljudi, kojima ću ja ovo razaslati, da ako se *jedan* (= *ijedan*) nade, te ga zato pošteno ispsuje. Vukov Odgovor na utuk 1. Rjede dolazi *jedan* u značenju *nijedan*; n. pr. Izrijet *jednu* (= *nijednu*) riječ ne more. I. V. Bunić Mand. 20. — Oni potlačit ne mogu nikada najmanji *jedan* cvit od naše livade. N. Nalješković 1, 153. (Akad. rj. IV. str. 513^b i d.). U tom slučaju samo *jedan* tim, što je naglašeno, pokazuje, da je uzeto hipotetički (koncesivno, = *ijedan*), a onda mora u negativnoj rečenici imati isti smisao kao *nijedan*. Naglašeno *jedan* ne znači dakle samo suprotnost prema drugim brojevima (n. pr. Donio mi je *jednu* knjigu, ne *dvije*), nego i to, da je uzeto hipotetički (koncesivno), kao što se vidi iz navedenih primjera. Kako je pak za značenje, koje imaju oblici *ijedan* i *nijedan*, znatan taj momenat, da se *jedan* uzima hipotetički, makar da se hipotetička partikula (*ako*) nigda uza nj ne nalazi, vidi se otuda, ako se ogleda, što bi naglašeno *jedan* u negativnoj rečenici značilo, da nije uzeto hipotetički (koncesivno). Tako bi n. pr. Nije donio *jednu* knjigu — značilo: Nije donio *jednu* knjigu, nego *dvije*, tri ... t. j. poricalo bi se protezanje vršenja raduje glagolske na *jedan* od onih predmeta, što ih pojam imenice „knjiga“ obaseže, ali mu se protezanje na više tih predmeta ne samo ne bi poricalo, nego dapače tvrdilo, dok mu se onda, ako se kaže: Nije donio *ijednu*

(= nijednu) knjigu — poriče protezanje na sve te predmete ili na svaki od njih, kako je naprijed razloženo. To se pak postiže upravo tim, što se *jedan* uzima u hipotetičkom (koncesivnom) smislu (= *ijedan*), jer po tom *ijedan* dobiva značenje 'bar jedan', koje u negativnoj rečenici čini, da se poriče protezanje vršenja radnje glagolske ne samo na jedan, nego na sve predmete, što ih pojam imenice „knjiga“ obaseže; ili (ako je *jedan* zamjenica) postaje generalizacijom pozitivne, a u negativnoj rečenici onom negativne (riječne) disjunkcije, koja znači, da se poriče protezanje vršenja radnje glagolske na svaki od onih predmeta, što ih pojam imenice „knjiga“ obaseže; tako u jednom i drugom slučaju ostaje tabula rasa.

5. Što se drugih jezika slavenskih tiče, to srp.-hrv. *nijedan* odgovara stsl. *nijedinъ*, malorus. *nyodyn*, rus. *ni odinъ*, a u sjevero-zapadnim jezicima (u češ., polj., gornjo- i donjoluž.) pa u malorus., bjelorus., a i u rus. nalazimo osobit izraz, o kojem je bilo već govora naprijed u § 1., naime: češ. *žádný*, polj. *żaden*, gornjoluž. *žadyn*, donjoluž. *žeden* (*žany*), malorus. *žádnýj*, *žoden* 'svaki', *nyžaden*, *žaden*, *žoden*, *žudnyj* 'nijedan', bjelorus. *žadnyj* 'svaki', s neg. 'nijedan', rus. (dijal.) *žadnyj* 'svaki' (isp. Miklošića Etym. Wörth. s. v. *žend*-). Za prvu vrstu tih riječi vrijedi ono, što je naprijed za srp.-hrv. *nijedan* rečeno, a drugoj vrsti prema onomu, što je o tima riječima dosad nauka utvrdila (isp. Miklošića, Die Negation in den slav. Sprachen, Denkschriften d. Wien. Akad., phil.-hist. Kl., 18. Bd. str. 7. (os. ot.); — J. Kvičala, Untersuchungen auf dem Gebiete der Pronomina, besonders der lateinischen, Excurs III. Über das böhmische *žádný*, Sitzungsberichte der Wiener Akad., phil.-hist. Kl., 65. Bd. 1870. str. 151. i d.; — J. Jireček, O tom, jak ve staré češtině latinské *nullus, nemo* bývalo pronášeno, Zprávy o zasedání Čes. společnosti nauk, r. 1883. str. 3. i d.; — J. Gebauer, Über die Negation, insbesondere im Alt-böhmischen, Archiv f. slav. Phil. 8. str. 177. i d. (poglavitno str. 188-9.); — V. Vondrák, Vergl. slav. Gramm. 2. str. 404. — prema tomu i prema onomu, što smo naprijed za srp.-hrv. *nijedan* našli, može se drugoj vrsti pomenutih riječi značenje i poraba rastumačiti ovako.

Sve su ove riječi postale od slav. korijena *žend*- (srp.-hrv. *žedan*, *žeda*). Po tom n. pr. češ. *žádný* samo po sebi znači upravo lat. 'desiderabilis, desideratus', pa onda 'quilibet', njem. 'beliebig', srp.-hrv. 'kojigod' (-*god* stsl. *godě* 'po volji'), koji mu dragi,

malorus. 'choe chto, choť chto', rus. 'kto libo, kotoryj ljubo', slovač. 'voľa kto' (isp. Miklošiča Synt. str. 90.) S takovim pak značenjem *žádný* (kao i sve netom pomenute riječi) postaje generalizacija (riječene) disjunkcije: i (ako) *a*, i (ako) *b*, i (ako) *c*... = ili *a* ili *b* ili *c*... (isp. Rad 184. str. 101. i d.). Tako valja razumjeti primjere, što ih iz Jungmanna navode Kvičala l. c. str. 153. i Jireček l. c. str. 8.): Poklad ten lepši bude nežli *žádné* zlato ('thesaurus hic melior erit quam quodvis aurum'). Syr. 29, 14. — Pronikavější jest (řeč) nežli *žádný* meč z obou stran ostrý ('acrior est sc. sermo quam quilibet gladius anceps'). Štelcar o čarách 6. — A to stojí více nežli *žádné* malování ('hoc pluris est quam quaevis pictura'). Prefát z Vlkanova 165. *Žádné zlato* = quodvis aurum = srp.-hrv. kojegod (koje mu drago) zlato: i (ako) zlato *a*, i (ako) zlato *b*, i (ako) zlato *c*... = ili zlato *a* ili *b* ili *c*... Da je *žádný* generalizacija disjunkcije, može biti i naznačeno tim, da ima i oblik njezinih članova: i (ako) *žádný*. Ali to ne znači ništa drugo nego samo *žádný* kao generalizacija disjunkcije. Samo je ta služba njegova u i (ako) *žádný* i formalno istaknuta, a u *žádný* nije; isp. *ijedan* = i (ako) *jedan* u § 4. Ima li primjera za i *žádný* u pozitivnim rečenicama, ne znam. U Jirečeka l. c. nijesam ih našao. Ali za njegovo upotrebljavanje u negativnim rečenicama (gdje je i *žádný* = ni *žádný*) navodi Jireček l. c. dosta primjera iz staroga jezika (14. vijek). Upotrebljavati se pak u njima moglo onako, kako je naprijed u § 4. (str. 12.) za *ijedan* rečeno. U 15. vijeku javlja se i ni *žádný* t. j. i *žádný* s dodanom negacijom, a za nj vrijedi ono, što je u § 4. za *nijedan* rečeno. Danas se, čini se, upotrebljava samo još *žádný*, i to samo u negativnim rečenicama = ni *žádný*. A može se tako upotrebljavati onako kao i i *žádný* ili *ijedan*, jer, kao što smo vidjeli, i znači posve isto kao ove riječi. Vidjeli smo (u § 4. str. 12.), da se i srp.-hrv. *jedan* tako upotrebljava. Analogija između srp.-hrv. *jedan* i češ. *žádný* sama sobom potiče na pitanje o razlici između jedne i druge riječi. Ja bih rekao, da bi se ta razlika mogla isporučiti s razlikom između srp.-hrv. *koji* ili *kakav* i *kojigod* ili *kakavgod* (— mu drago), a ta je razlika više formalna negoli materijalna.

Što se tiče ostalih jezika slavenskih, u kojima dolazi oblik od istoga korijena i s istim značenjem kao i češ. *žádný*, čini se, da su ga poljski i oba lužička jezika prihvatili od češkoga (zato i poljsko *żaden* nema a, s kojim u starom jeziku u prvobitnom značenju i dolazi; isp. naprijed § 1.), a iz poljskoga je prešao i u maloruski,

bijeloruski i ruski; isp. Jirečeka l. c. str. 15. i d. i Miklošića Etym. Wörtl. s. v. *žend-*. Što u ovim posljednjim jezicima naša riječ dolazi i u značenju 'svaki', kao što je u početku ovoga paragrafa spomenuto, to je analogno tomu, što i srp.-hrv. *koji* (*-god, -mu drago*) može značiti 'svaki', i to onda, ako mu je apodoza *svaki* i ako zastupa takovu svoju apodozu, a takova mu je apodoza onda, kad samo ima ne relativni, nego koncesivni smisao, n. pr. *Od koga mu drago* suda slobodno je episkopom pozvati se na sud pape rimskoga. A. Kanižlić Kam. 25. (od koga mu drago — od svakoga). — Ja Slavenski jezik ljubim i poštujem, kao i drugi *koji mu drago* Srblijin. Vuk Rj.¹ XIII. (koji mu drago — svaki) (isp. Akad. rj. V. str. 166^b, Iveković-Broz Rj. I. str. 547^a). Ako li zamjenica ima relativni smisao, apodoza joj je naglašena demonstr. ili anaforička zamjenica, n. pr. Tko ima kuću, aliti *koju* mu stvar *drago* — se. onu. M. Divković Nauk 20^b. (isp. Akad. rj. II. str. 743^a). Tako može i n. pr. malorus. *žádnijj* imati koncesivni smisao i zastupajući svoju apodozu značiti 'svaki'. Iz tih jezika bit će riječ s tim značenjem prešla i u litavski jezik: *žėdnas* 'svaki' (Kvičala l. c. str. 155., Miklošić Etym. Wörtl. s. v. *žend-*).

6. Ogledajmo pojavu, o kojoj se ovdje radi, još u nekim neslavenskim jezicima: u grčkom, latinskom i njemačkom.

U starom grčkom jeziku odgovara slovenskomu *obeden*: *οὐδείς* t. j. *οὐδὲ εἷς*. To je pak negacija od *καὶ εἷς*, upravo od *καὶ (εἷ)* *εἷς*, a ne od *εἷς*, jer negacija od *εἷς* je *οὐχ εἷς* (*ἀλλὰ δύο, τρεῖς...*) Po tom *οὐδείς* znači 'nijedan';*) n. pr. *Καὶ γ' εἷς* (i jedan) *πάντας ἐρύκοι ἀνίρ, ὃς τ' ἄλκιμος εἴη. χ* 138. — *Οὐδ' ἄν εἷς* (ni jedan) *θύσειεν ἀνδρώπων ἔτι, οὐ βούν' ἄν, οὐχὶ ψαιστὸν, οὐκ ἄλλ' οὐδ' ἔν, μὴ βουλομένου σου.* Aristof. Plut. 137—9. — *Καὶ τοῖσιν οὐδείς* (nijedan) *ἀντίβαινε πλὴν ἑμοῦ.* Esh. Prom. 234.

Uz to valja neke pojave napose spomenuti, i to: Kao u toliko drugih jezika, tako je i u grčkom riječ, koja znači 'jedan', dakle *εἷς*, dobila i značenje neodređene zamjenice. U tom značenju dolazi ta riječ kadšto već u klasičkom jeziku (n. pr. *Ἡέροδς μὲν εἷς κάπηλος ὀνομάζετο χαλός.* Aristof. Av. 1292.), običnije istom od Polibija (isp. Hadzidakisa Einl. in d. neugriech. Gramm. L. 1892. str. 207.) Ali taj se proces izvršio prije kod negiranoga (*οὐδείς*) nego kod pozitivnoga (*εἷς*) oblika, jer *οὐδείς* već u klasičkom jeziku

*) Ovamo ide i *οὐδαμοί* = *οὐδένες* i adverbii *οὐδαμά, οὐδαμῇ, οὐδαμοῦ. οὐδαμῶς*, jer je i u njima negacijom *οὐδέ* negirani oblik postao od istoga korijena kao *εἷς* (*sem* — *smm* — *ām*): isp. Hirta, Handbuch der griech. Laut- u. Formen lehre. Heidelberg 1912. str. 435. c).

obično ne znači 'ne unus quidem, ni jedan', nego 'nullus, nijedan', a to se već otuda vidi, što se onda, kad se hoće da istakne značenje 'ne unus quidem', kaže *οὐδὲ εἷς* ('ni jedan'), kao u navedenom primjeru iz Aristof. Plut. 137—9., a ne *οὐδέεις* ('nijedan').

Drugo, što valja spomenuti, jest to, da se grčko *οὐδέεις* obično nalazi u pozitivnoj rečenici, dok smo srp.-hrv. *nijedan* našli u negativnoj rečenici. Kod toga treba imati na umu ono, što kaže Bruggmann, Kurze vergl. Gramm. § 821., da su riječi s dodanom negacijom (a to je i *οὐδέεις*) dolazile najprije u negativnoj rečenici, gdje su jedino i mogle dobiti svoju negaciju, a onda, ako obje negacije nijesu ostale (kao što su ostale u slavenskim jezicima), da je jedna, i to obično rečenica, iščezla. Po tom valja za grčki jezik konstatirati ove faze razvoja: a) *οὐκ εἶπε (καὶ εἰ) εἷς*, b) *οὐκ εἶπεν οὐδέεις*, c) *οὐδέεις εἶπεν*. Ova je treća faza prevladala, ali ima dosta primjera i za drugu, n. pr. *Περὶσσὰ πράσσειν οὐκ ἔχει νοῦν οὐδένα* ('ne pokazuje pameti nika kve'). Sof. Ant. 68. (isp. Kühnera-Gertha Ausf. gr. Gramm. II, 2. str. 204. i d.) Ovakovi primjeri odgovaraju posve onoj porabi negacije, što smo je u slavenskim jezicima našli (drugo je *οὐδέεις οὐ*, isp. Kühnera-Gertha ib. Anm. 1.).

Napokon treba istaknuti, da pored *οὐδέεις*, osobito kod pjesnikâ, dolazi u značenju 'nitko' i *οὐ τις*, ali to ne može biti originalna konstrukcija, jer *οὐ τις*, kad je *τις* enklitično, može značiti samo 'ne tko', a ne 'nitko' (= ne itko). Ja bih rekao, da je *τις* najprije pripadalo glagolu, koji je bio negiran; n. pr. *Ὁὐ τινα δεῖδμεν ἔμπης* H 196. = *οὐ δεῖδμεν τινα* 'ne bojimo se koga' = ne stoji to, da se bojimo koga'; a otuda je izišao smisao: 'ne bojimo se nikoga'; stoga se *οὐ* shvatilo kao negacija od *τις*, dakle *οὐ τις* = *οὐδέεις*; isp. *Τοῖος ἐὼν ὁλος οὐ τις Ἀχαιῶν*. Σ 105. (gdje glagola, kojemu bi *οὐ* pripadalo, i nema). Onda su mogli nastati i oblici: *οὐδέ-πω, οὐδέ-ποτε, οὐδε-πώποτε* pored *οὐ-πω, οὐ-ποτε, οὐ-πώποτε*.

Zanimljivu pojavu iz područja našega istraživanja nalazimo u novogrčkom jeziku. Tu ima riječ *καεῖς* (ili *καένας*), u kojoj je *εἷς* (ili *ένας*) 'jedan' (= *τις*) složeno sa *κᾶν*, a ovo je stegnuto od *καὶ ἄν**, gdje je *ἄν* negda pripadalo glagolu u apodozi koncesivne, potencijalne ili irealne periode, a onda se od glagola otkinulo pa prionulo uz *καί*, te ga označuje kao takovo, koje dolazi u apodozi

* Što Stahl, Krit.-hist. Synt. d. griech. Verbums. Heidelberg 1907., str. 420. drži, da je i to *κᾶν* = *καὶ ἔάν*, mislim, da ima krivo; isp. Kühnera-Gertha Ausf. griech. Gramm. II, 1. str. 244.

koncesivne, potencijalne ili irealne periode; n. pr. *Κἄν εἴ με τύπτεις, οὐκ ἂν ἀντιέποιμι σοι*. Aristof. Ran. 585. *κἄν* = *καὶ ἂν*; *ἂν* pripada (kao i *καὶ*) upravo glagolu *ἀντιέποιμι*, ali je prionulo uz *καί*, a osim toga se još kod *ἀντιέποιμι* ponavlja po svoj prilici zato, što je taj glagol negiran. Takovo *κἄν* dolazi i kao samostalna riječ već u klasičkom jeziku; n. pr. *Ἀλλὰ μοι πάρες κἂν σμικρόν εἰπείν*. Sof. El. 1483. (= *καὶ ἂν (εἰ) σμικρόν* 'i(ako) malo = bar malo'). Tako i novogrčko *κανεῖς* znači upravo 'i(ako) jedan', ali se upotrebljava i u značenju 'jedan = neki' (pored *ἕνας* = *εἷς*), a u negativnoj rečenici dobiva kao i srp.-hrv. *ijedan*, *ikakav* itd. (isp. § 4. str. 12.) značenje 'nijedan'; n. pr. *καnéας ἀνδρωπος δὲν τὸ εἶπε* 'nijedan (upr. ijedan) čovjek ne reče to', *κανεῖς δὲν τὸ ξέρει* 'nijedan (nitko) ne zna to', *δὲν εἶδα κανένα* 'ne vidjeh nijednoga (nikoga)'; pače i u odgovoru na (pozitivno admirativno) pitanje: *ἦρθε κανεῖς*; — *κανεῖς* 'dođe li itko? — nitko'; isp. A. Thumb's Handbuch d. neugriech. Volkssprache², Straßburg 1910., str. 90.

7. Iz latinskoga jezika idu ovamo riječi *nēmo* 'nitko' i *nullus* 'nijedan, nikakav'. Prva je bez sumnje postala stezanjem od *ne-hemo* (= *homo*), samo se pita, kakvo je ono *ne-*, da li *nē* ili *nū*. Svakako bi *nē* sasvim dobro pristajalo, jer bi se *nē-hemo* moglo shvatiti kao *nē homo quidem* (isp. Delbrück's Vergl. Synt. II., str. 536. i Brugmann's Grundr.² II. 3., str. 977.). Ali se teško pomišlja, da bi *ne* u *nēmo* bilo drugo nego u *nullus*, koje je postalo od *ne-ullus* tako, da se *-e* pred *u-* elidiralo, a ovdje nije vjerojatno, da bi se elidiralo dugo *ē*. Stoga volim pristati uz one, koji *ne* i u *ne-hemo* drže za *nē* (= 'non'). Onda pak mora *hēmo* (= *homo*) imati takovo značenje, da može služiti kao generalizacija disjunkcije: i (ako) *a*, i (ako) *b*, i (ako) *c*... = ili *a* ili *b* ili *c*... t. j. značenje 'i (ako) tko, i (ako) jedan', jer samo onda se može negirajući ga dobiti smisao, što ga *nēmo* doista ima t. j. poricanje, da se radnja glagolska proteže na ijedan član takove disjunkcije (isp. § 4. str. 10.). A takovo značenje riječi *homo* doista može imati, jer se u starijem jeziku upotrebljava i u značenju 'aliquis', n. pr. Reliquit me *homo*. Ter. (K. E. Georges Ausf. lat.-deutsches Handwörterb.³ s. v. *homo*). Ako se *homo* 'aliquis' uzme u hipotetičkom (koncesivnom) smislu, može doista imati značenje 'i (ako) tko = quisquam = etiam (si) quisquam*' (isp. srp.-hrv. *jedan* § 4. str. 12. i njem. *jemand* § 8.).

*) Zbog toga značenja dodano je *-quam* riječi *quis*.

Nullus je negirano *ullus*, koje u značenju 'ijedan, ikakav' t. j. 'i (ako) jedan, i (ako) kakav' često i dolazi; po tom *nullus* = *ne ullus* 'nijedan, nikakav'. Za *ullus* pak nema sumnje, da je deminutiv od *unus*, dakle = *un(u)us*; samo se pita, čemu je metnuto u oblik deminutiva. Rozwadowski u Indg. Forschgen. III. str. 265. drži, da je deminucijom čitav pojam *ne unus* potkrijepljen, te je *nullus* prvobitno značilo po prilici 'ne unus quidem'. Walde u svom lat. etim. rječniku prevodi *nullus* 'nicht ein geringster', Sommer u Handbuchu d. lat. Laut- u. Formenlehre², Heidelberg 1914., str. 440. 'nicht einmal ein Kleiner'; Kühner-Holzweissig Ausf. lat. Gramm. I. str. 624. 'nicht ein kleiner einziger = keiner'. Iz toga se vidi, kako je shvaćanje deminucije nesigurno, i to očito zato, što svi rečeni učni ljudi (osim Rozwadowskoga) u njoj traže umanjivanje pojma „jedan“, a ne može se dokučiti, kako ga umanjivanje aficira, jer nešto ne može biti u većoj ili manjoj mjeri jedno niti može nečega, što se broji, biti manje od jednoga. Ali treba na um uzeti, da deminucija kadšto ne znači umanjivanje, nego potkrepljivanje. Tako n. pr. *parvulus* ne znači 'malo malen t. j. prilično velik', nego 'veoma malen'; isp. i *pauculus*, *aliquantulus*, *adulescentulus*. Ovamo držim da ide i *ullus*. Deminucijom je potkrijepljen pojam „unus“. A što može značiti *ullus* kao potkrepa pojma „unus“? Mislím, da ne ću pogriješiti, ako kažem, da *ullus* znači 'samo jedan, cigli jedan, jedan jedini'. Vidjeli smo u § 4. str. 8., da kod srp.-hrv. *ijedan*, ako je *jedan* brojnik, *jedan* dolazi u suprotnost s većim brojevima kao najlakši slučaj, u kojem se radnja glagolska tiče onoga, što ime-nica, koja je uz *jedan*, znači, prema težim slučajevima. Ta suprotnost postaje veća, ako se *jedan* potkrijepi tako, da se kaže: *jedan jedini*, *samo jedan*, *cigli jedan*, jer se tim onaj najlakši slučaj prikazuje u neku ruku još lakši, pa ako se taj slučaj (u pozitivnoj rečenici) dopušta, onda se više nego uz nepotkrijepljeni brojnik *jedan* ističe, da se vršenje radnje glagolske, ako ne u slučajevima s većim brojevima (u težim slučajevima), bar u tom lakšem nego najlakšem slučaju dopušta; ako li se taj slučaj (u negativnoj rečenici) poriče, onda se opet više ističe, da se i u slučajevima s većim brojevima (u težim slučajevima), dakle u svima poriče; — po tom se u pozitivnoj rečenici ističe više pojam bar, a u negativnoj potpuna negacija svih slučajeva (potpuna tabula rasa; isp. § 10.); n. pr. Bez (sc. bar) *jedne jedine* smokve. S. Rosa 132^a (Akad. rj. IV. str. 514^b). — Ne će moći učiniti *jedan cigli* grih prostni (sc. a kamoli više njih!) I. T. Mrnavić, Ist. 45. (Akad. rj. I. str. 780^b).

Misli se i ovdje: bez (i ako) jedne jedine smokve — (i ako) jedan cigli grih; tomu je dokaz, što je negacija tih izraza *ni*; n. pr. Nejma *ni jedine jedne* kaplje vode. I. J. P. Lučić, Razg. 4. (Akad. rj. IV. str. 529^a), ali se uz *ako* izostavlja i *i*, kao što smo i samo jedan našli u značenju 'i (ako) jedan' (§ 4. str. 12.). Takovu svrhu, da naime suprotnost broja *unus* prema većim brojevima povećava, držim, da ima i deminucija u *ullus*. Samo valja još istaknuti, da se *ullus*, pošto je kao deminucija brojnika *unus* dobilo značenje 'i (ako) jedan jedini' (= etiam si ullus), stalo shvaćati kao osobit izraz za hipotetički (koncesivan) smisao brojnika *unus*, pa je u slučajevima, kad *unus* nije brojnik, nego zamjenica, ostalo osobit izraz za hipotetički (koncesivan) smisao i zamjenice *unus*, tako da se *ullus* može držati za latinski izraz onoga, što srp.-hrv. *ijedan* znači, bilo u njemu *jedan* brojnik ili zamjenica. Ali se kod toga procesa prvobitni smisao deminucije morao izgubiti, jer ono, što deminucija znači, nema više nikakva smisla onda, kad je *unus* zamjenica, budući da se ne radi više o suprotnosti između najlakšega i težih slučajeva (isp. § 10. f.). Po onom, što je rečeno, razumljivo je, da se i poraba riječi *unus* pokriva s porabom srp.-hrv. *ijedan*; i *ullus* se kao i srp.-hrv. *ijedan* (isp. § 4. str. 11. i d.) upotrebljava poglavito u hipotetičkim rečenicama, u (admirativnim) pitanjima, uz prijedlog *sine* i kod komparativa; n. pr. Ita me audiat, ut, si cuiquam *ulla* in re unquam temperaverit, ut vos quoque ei temperetis. Cic. Verr. 2, 17. ('u ijednoj stvari'; misli se: ni u jednoj). — Si *ulla* mea apud te commendatio valuit (quod scio multas plurimum valuisse), haec ut valeat rogo. Cic. Fam. 13, 40. ('ijedna preporuka'; što se misli, kaže se u zagradi). — An est commodum *ullum* tam expetendum? Cic. (Stowasser-Petschenig, Lat.-deutsches Schul- u. Handwörterbuch s. v. *ullus*) ('ijedna korist'; misli se: nijedna). — (Cives) leges incipiunt neglegere, ut plane sine *ullo* domino sint. Cic. Rep. 1, 67. ('bez ijednoga gospodara'). — Ab Antonio maius periculum quam ab *ullis* nationibus extimescendum est. Cic. Phil. 7, 2. ('od ijednih naroda'). Više primjera kod Kühner-Stegmanna, Ausf. lat. Gramm.² II, 1. str. 637. i d.

Kao *ullus* upotrebljava se i pronomem *quisquam* 'itko' pa adverbij *unquam* 'igda', *usquam* 'igdje'. Sve te riječi pripadaju zajedno, a isprediti se mogu sa srp.-hrv. neodredenim zamjenicama složenima s *i*, te stoje prema *ullus* kao i rečene srp.-hrv. zamjenice prema *ijedan*.

Ako *ullus* dolazi u negativnoj rečenici, dobiva kao i srp.-hrv. *ijedan* značenje *nijedan*. Obično se (dodana) negacija *nē* meće i preda nj, ali se gubi negacija kod glagola, n. pr. *Nullam*, Vare, sacra vite prius severis arborem. Hor. Rijetko ostaje *ullus* bez negacije, n. pr. *Virtus amicitiam gignit et continet, nec sine virtute amicitia esse ullo pacto potest*. Cic. Lael. 20. (Kühner-Stegmann II, 1. str. 823.). Još rjeđe ostaju obje negacije, n. pr. *Neque locum excusatio nullum haberet*. B. Afr. 8, 4. (Kühner-Stegmann II, 1. str. 828.). Isp. naprijed u § 6. str. 16. kod grčkoga jezika.

Riječ je *unus* negirana i u negaciji *nōn* = **ne-oinom* — *n'oinom* (= *unum*), tako da *nōn* odgovara posve grčkomu *οὐδέν*, koje u novogrčkom (u obliku *δέν*) služi za negaciju onako kao lat. *nōn* (Walde Lat. etym. Wört. s. v.); isp. i njem. *nein*.

8. Budući da je historija negacije u germanskim jezicima ne samo sama po sebi zanimljiva, nego i za naše pitanje instruktivna, valja da se bar s gotskim i visokonjemačkim jezikom malo više zabavimo.

U gotskom upotrebljava se samo *ains* u značenju 'ijedan'; n. pr. Jah saci gadragkeith *ainana* thize minnistane... amen qitha izwis, ei ni fraqisteith mizdon seinai: *καὶ ὁς ἐὰν ποιῇσῃ ἓνα τῶν μικρῶν τούτων*... *ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ ἀπολέσῃ τὸν μισθὸν αὐτοῦ*. Matth. 10, 42. Ako takovo *ains* dolazi u negativnoj rečenici, dobiva dakako i samo negativan smisao: 'nijedan'; n. pr. Unte ni magt *ain* tagl hveit aithlthau swart gataujan: *ὅτι οὐ δύνασαι μίαν τρίχα λευκὴν ἢ μέλαιναν ποιῆσαι*. Matth. 5, 36. Ali pored rečenične može *ains* dobiti i svoju (dodanu) negaciju; n. pr.: Jah ni andhof imma withra *ni ainhun* waurde: *καὶ οὐκ ἀπεκρίθη αὐτῷ πρὸς οὐδὲ ἐν ῥῆμα*. Matth. 27, 14. Obično se pak onda, ako *ains* ima svoju negaciju, rečenična negacija gubi; n. pr. Nu *ni ainnohun* kunnun bi leika: *οὐδὲνα οἴδαμεν κατὰ σάρκα*. Kor. II, 5, 6. Vidi se, kako je negacija udešena prema grčkomu originalu.

Spomenut ću još neke negativne izraze iz gotškoga jezika. Tako se *οὐδεῖς* prevodi i *ni manna* [isp. lat. *nemo*; suponira se *manna* = nvnj. *Mann* u značenju 'i (ako) jedan (čovjek), — tko'] pa *ni hvas-hun* (*hvas* = nvnj. *wer*, dakle *hvas-hun* 'i tko'); *οὐδέν*: *ni waiht(s)** (*waihts* 'stvar'; suponira se značenje 'i (ako) jedna —, i koja stvar, isto'); *οὐδέποτε*: *ni aiw* (*aiw* je akuzativ supstantiva

*) Isp. lat. *nihil* = *ne-hilum* (*hilum* = *filum* 'nit'; suponira se značenje 'i jedna nit, isto'; dakle *ne-hilum* 'ni jedna nit, ništa'); isp. Walde Lat. etym. Wörtb. s. v.

*aiv*s 'vijek, vrijeme' grč. *αἰών* lat. *aevum*; suponira se *aiv* u značenju 'i (ako) u jedno —, u koje vrijeme, igda'); isp. Streithberga Got. Elementarbuch³⁻⁴ § 178.

Iz visokonjemačkoga jezika ogledat ćemo najprije pozitivne, a onda negativne one izraze, na koje nam se valja osvrnuti.

I u visokonjemačkom jeziku može naglašeno *ein(er)* značiti 'ijedan', bio *jedan* brojnik ili zamjenica; n. pr. Ist *einer* gut, so sind sie alle gut. — Was *einer* tun kann, tu ich gewiß gegen Sie. (Sanders Wörth. d. deutschen Sprache I. str. 353^e). *Einer* = *auch wenn einer*.

Obično se *ein(er)* 'ijedan' sastavlja s riječju *irgend*: *irgend-ein(er)*. Ova je pak riječ, koja je u starom visokonjemačkom glasila *io iergin*, a u srednjem *iergen*, složena od tri dijela: prvi je dio stvnj. *io (eo)* ista riječ, koja još živi u obliku *je* 'igda', a odgovara got. *aiv* 'igda', koje je već spomenuto naprijed kod gotskoga jezika; drugi dio odgovara got. *hear* 'gdje', a treći je (stvnj. *-gin*) partikula sa značenjem lat. *-cunque* (got. *-hun*); krajnje je *d* sekundarno. Isp. Klugea Etym. Wörth.⁴ s. v. *irgend*, Delbrücka Vergl. Synt. I. str. 517., Brugmanna Grundr.² II, 2. str. 353. — Dodatak stvnj. *-gin* dokazuje, da drugi dio složenice s njim znači upravo lat. *'ubicunque'*, srp.-hrv. 'makar gdje, igdje'. Po tom bi se značenje čitave složenice moglo pokazati ovako: 'igda igdje'. Ali *irgend* se kao posebna riječ upotrebljava u značenju 'igdje', n. pr. die Tugend wird doch *irgends* gelten. I.e. (Paul, Deutsches Wörth.² s. v.); isp. i *nirgends* 'nigdje'. Otuda se vidi, da je prvi dio složenice izgubio svoje pravo značenje, te služi samo tomu, da se drugi dio u svom značenju istakne, t. j. dobiva prema njemu ono značenje, što ga ima *i* prema *gdje* u *igdje*. Ako se s tom riječju složi *ein* kao neodređena zamjenica, ide redukcija značenja riječi *irgend* još dalje, te čitava ta riječ prema *ein* ne znači gotovo ništa drugo nego srp.-hrv. *i* prema *jedan* (kao zamjenici), dakle *irgend ein* = 'ijedan'. To vrijedi i za druge složenice s *irgend*: *irgend wer* 'itko', *irgend wie* 'ikako', *irgend jemand* 'itko' itd.

Isto *je* (= got. *aiv*), koje čini prvi dio riječi *irgend*, složeno s riječju *Mann*, koju smo našli sa značenjem 'i (ako) jedan (čovjek), — tko' negiranu u got. *ni manna* 'oždješ', imamo u novovisokonjem. *jemand* [stvnj. *eoman (ioman)*, srvnj. *ieman*; krajnje je *d* u *jemand* sekundarno kao u *irgend*]. Po tom je ta riječ morala prvobitno značiti 'igda itko'. Ali se opet prvomu dijelu značenje takó redu-

ciralo, te služi samo tomu, da se drugi dio u svom značenju istakne, tako da čitava složenica znači 'itko'.

Sve riječi, koje odgovaraju srp.-hrv. složenicama s *i* (*ijedan*, *itko* itd.), upotrebljavaju se i u onim prilikama, u kojima je naprijed rečeno da se te srp.-hrv. riječi upotrebljavaju.

'Nijedan' može u nvnj. značiti naglašeno (hipotetičko-koncesivno) pa negacijom *nicht* negirano *ein(er)*; n. pr. Da ist keiner, der Gutes tue, auch nicht einer. Ps. 14, 4. (ὅκ ἔστι ποιῶν χρηστότητα, ὅκ ἔστιν ἕως ἑνός); isp. Sandersa D. Wörtl. I. str. 353^b.

U stvnj. jeziku upotrebljava se u negativnim rečenicama riječ *einig* u značenju 'ijedan', koje poradi toga, što je rečenica negativna, prelazi u značenje 'nijedan'. Možda je valja shvatiti kao deminutiv od *ein* u istom značenju kao lat. *ullus* ['ijedan (jedini)'] (v. § 7.). Tako se ta riječ upotrebljavala sve do 18. vijeka. Primjerâ iz nvnj. jezika navodi Paul D. Wörtl.² s. v.; n. pr. Man sieht nicht den geringsten Versuch *einiger* Gewaltsamkeit ('ijedne sile'). Le. Ohne *einigen* Zweifel ('bez ijedne sumnje') Pest.

Obično 'nijedan' u vnj. znači *kein*, koje ima dva izvora. U jednu je ruku postalo od srvnj. *nehein* stvnj. *nihein*, gdje je složeno *nih* (lat. *neque*) i *ein*, kod čega se suponira *ein* u značenju 'i (ako) jedan', tako da stvnj. *nihein* znači 'nijedan' ('auch nicht einer' Paul D. Wörtl.² s. v. *kein*); pošto se srvnj. *nehein* razdijelilo u *ne* + *hein*, te se *ne* (mj. *neh*) stalo držati za negaciju, koja je uz rečeničnu negaciju suvišna, izostavilo se *ne* pa je ostalo *kein*. U drugu se ruku *ein* u srvnj. periodi sa *deh*, kojemu se za postanje ne zna pouzdano (mnogi misle na *doch* 'ipak'), složilo u *dehein* 'itko', što se također razdijelilo u *de*—*hein* pa *de* izostavilo te je ostalo *kein*. Ovo se drugo *kein* od onoga prvoga razlikuje po tom, što ovo znači 'itko', a ono 'nitko'. Ali budući da je u negativnoj rečenici i ono, koje je značilo 'itko', dobilo značenje 'nitko', pomiješalo se jedno s drugim te je postalo jedno *kein*, koje se upotrebljavalo i u značenju 'nitko' i u značenju 'itko'. Isp. Paula D. Wörtl.² s. v. *kein* i Deutsche Gramm. III. str. 145., IV. str. 330.

Ein imamo i u negaciji *nein* = stvnj. *niein* 'nijedan'; po tom *nein* postanjem odgovara posve lat. *nōn* (§ 7. str. 20.). Drukčijega je izvora negacija *nicht* = stvnj. *niwiht*, *neowiht* (*niowiht*) = *ni* (*eo*) *wiht*, gdje je *ni* negacija, *eo* ista riječ kao nvnj. *je* (got. *aivē*) 'igda', o kojoj je bilo govora naprijed, a *wiht* je onaj supstantiv sa značenjem 'stvar', koji smo u gotskom jeziku našli u obliku *waihts* (neg. *ni waihts*). Kao u gotskom valja i ovdje suponirati,

da je riječ *wiht* uzeta hipotetički (koncesivno), čemu je znak *eo*, pa onda negirana; isp. *jemand: niemand* itd.

Je i riječi složene s njim glase negirane: *nie* 'nikad', *nirgends* 'nigdje', *niemand* 'nitko' itd.

Negacija je u svima tima riječima dodana negacija (Anhangs-negation v. § 4. str. 9.). Najprije su se naime te riječi i u negativnim rečenicama upotrebljavale u pozitivnom obliku; negativan im je smisao podavalo samo to, što su bile u negativnoj rečenici. Tako je bilo još u stvnj. jeziku, n. pr. *Ni fand ih liabes wiht in thir*. Otrf. ['ne nadoh isto (= ništa) ljubazno u tebi']. Ali prema kraju stvnj. periode stala se negacija dodavati i tima riječima, tako da su u rečenici bile dvije negacije: rečenična i dodana (kao u slavenskim jezicima); n. pr. *Hër offano sprihhit, inti sië ni quëdent imo niowiht*. Tat. ('on otvoreno govori, ali oni ne kažu mu ništa'). — Iuweran gifehon *nioman ni* nimit von iu. Tat. ('vaše veselje nitko ne će uzeti od vas'). — *Thër heilant ni* gap iru *nihhein* antwurti. ib. ('spasitelj ne daje joj nijednoga (nikakva) odgovora'). — Tako je bilo redovno i u srvnj. jeziku; n. pr. *Swër hazzet dën, dër rëhte tuot, dës sin endunket mir niht* guot. Freund. ('tko mrzi onoga, koji pravo čini, njegovo mišljenje ne čini mi se nikako dobro'). — *Nieman* neschuldige mih. Alex. ('nitko neka me ne krivi'). U sredini XII. vijeka počela se rečenična negacija gubiti, dok se potkraj XV. vijeka nije posve izgubila; n. pr. *In ir hërze kunde ich niht* gesehen. Walt. ('u njihovo srce ne mogoh vidjeti'). — *Lâ dich nieman* triegen. Rab. ('ne daj se nikomu varati'). — *Dëm schadet keiner* slahte kleid, dër ein reinez hërze treit. Freid. ('onomu ne škodi nijedno (nikakvo) slabo odijelo, koji čisto srce nosi'). Tako je došlo do toga, da danas njemački jezik ne poznaje više prave rečenične, nego samo dodanu negaciju, jer i u *nicht*, koje služi za rečeničnu negaciju, imamo, kao što smo vidjeli, upravo dodanu negaciju. Isp. Blatza Neuhoehd. Gramm.³ II. str. 644. i d., Paula D. Gramm. IV. str. 330. i d.

Zanimljiva je i pojava, da u srvnj. jeziku naše riječi u podložnim rečenicama i bez rečenične negacije u pozitivnom obliku mogu imati negativan smisao; n. pr. *Ich waen' künec verlôs ie deheinen künern man*. Klg. ('držim, da kralj nije izgubio nigda nijednoga hrabrijega čovjeka'). — *Allen iuweran vlîz sult ir dran këren*, daz ër *ih*t äne touf blibe. Bth. ('svu svoju brigu morate na to obraćati, da on ne ostane bez krštenja'). Izrečeno je ono, što se poriče, ili što se hoće da z priječi, a da se poriče ili hoće da

zapriječi, vidi se iz konteksta; tako se kod prvoga primjera poriče to, da je kralj izgubio igda ikojega hrabrijega čovjeka, a kod drugoga se hoće da zapriječi to, da dijete ikako (*ih*) ostane bez krštenja. Isp. Paula Mhd. Gramm.² § 372., Blatza Nhd. Gramm.³ str. 647.

9. Nakon ove ekskursije po drugim jezicima vratimo se opet k slovenskomu jeziku. Ali prije nego ću pokušati da rastumačim sam oblik *obeden*, hoću još da ogledam, kako se u slovenskom jeziku upotrebljava prosta riječ *eden* u onom smislu, za koji obično služi *obeden*. Polaziti valja od pozitivne rečenice. U narodnim pjesmama našao sam malo primjera. Tako se u pjesmi iz Frama (N. pj. III. str. 545. pj. 6169.) kaže: Moja ura bo pa prišla, morebiti pa noćoj: da bi se *en* prijatelj znašel, da bi šel z meno! — *En* prijatelj = bar jedan pr., dakle: i (ako) jedan pr., t. j. *en* je uzeto hipotetički pa koncesivno, ali to nije naznačeno ničim doli naglaskom; taj slovenski primjer odgovara dakle onima srp.-hrv. primjerima navedenima u § 4. str. 12., gdje *jedan* dolazi u smislu *ijedan*. U pjesmi, koja za ovom dolazi, a potječe također iz Frama, izrečena je ista misao tako, da je mjesto „*en* prijatelj“ kazano samo „*prijatelj*“ („da bi se mi prijatelj znašel, da bi mi šel z meno!“); tu dakle „*prijatelj*“ ima isti smisao kao „*en* prijatelj“. U sličnim pjesmama, koje dolaze prije ovih, izrečena je mjesto želje negativna tvrdnja u obliku: „*nobeden* prijatelj ne pojde z meno!“. Tako se upotrebljava *eden* još N. pj. III. str. 37. u pjesmi 4793. (ispod Melaca u Goričkoj): Ta nebeška gospa je nam rodila Boga, da b' *eden* se znašel, zazibal bi ga! — Mjesto *prostoga eden* dolazi tako *le eden* N. pj. III. str. 560. pj. 6208. (s Grahova u Goričkoj): Oh de bi le *eden* prišel, da bi nam povedal ki, ki za en pregovor imajo duše ferdamane. — *Le eden* = 'samo jedan, cigli jedan, jedan jedini' sa smislom 'i (ako) jedan jedini = bar jedan jedini'. Tu se dakle *eden* potkrepljuje partikulom *le* s istoga razloga, s kojega se, kao što smo u § 7. str. 18. vidjeli, lat. *unus* meće u deminutivni oblik *ullus*; isp. i ovaj primjer: Na vrata je pokluka, da bi jo le kdo začul. N. pj. I. str. 402. (iz Frama).

Isti izrazi mogu bez svoje negacije dolaziti i u negativnoj rečenici; n. pr. K' ni *ene* tače, k' je moje deklé. N. pj. II. str. 657. pj. 2914. (iz Režne doline u Koruškoj) (*ene* = 'nijedne'; isp. srp.-hrv. primjere s *jedan* = 'nijedan' navedene u § 4. str. 12. pa analogne primjere iz lat. jezika u § 7. str. 20. (*ullus*, *nullus*),

napokon više analognih pojava iz germ. jezika u § 8. str. 20., 22., 23. (got. *ains*, stvnj. *einig*, *wiht* = *niwiht*).

Le eden, koje smo našli u pozitivnoj rečenici, dolazi i u negativnoj. Primjera iz N. pj. nemam, ali tu porabu spominje Pleteršnik u svom Slovaru s. v. 1. *le*: *le eden* ne 'kein einziger', a Miklošić u Synt. str. 184, m. navodi primjer iz Trubera: *Ti nesi meni nikdar dal le eniga kozliča*. Za značenje toga izraza rečeno je naprijed ono, što je trebalo reći, a negativan smisao dobiva u negativnoj rečenici uza sve to, što je sam pozitivan, onako kao i *eden*. S izrazom *le eden ne* srodan je izraz *kar eden ne*, za koji također nemam primjera iz N. pj., ali ga opet spominje Pleteršnik u svom Slovaru s. v.: *kar eden ne* 'nicht ein einziger', a Gutschmann u svojoj gramatici (Wind. Sprachlehre, Klagenfurt 1829., str. 86.) navodi ovaj primjer: *Kar eden ni* perkladen 'nicht einer ist tauglich'. *Kar* ima uz *eden* jamačno istu službu kao i *le*, jer i inače znači od prilike isto; pa onda za *kar eden ne* vrijedi sve, što je za *le eden ne* rečeno.

Napokon dolazi u službi slovenskoga *obeden* i izraz *še eden ne*: n. pr. Čas' po dva, čas' po tri, čas pa *še enga ni*. N. pj. II. str. 846. (pj. 4347. Kranjska). Taj se izraz može i potkrijepiti riječju *sam*; n. pr. Koga je to, kako je to, de je pod strého tok svrtwó, kokr bť sjále sonca tri, pa *še an'ga sam'ga* ni? N. pj. I. str. 518. (iz Gozda u Gorenjskoj; u redakciji drugoj: pa *enga samiga* še ni). Ova se poraba partikule *še* može razumjeti, ako se uzme na um, da se n. pr. kod prvoga od navedenih primjera očekuje, da će i (ako) jedan = bar jedan biti, pa se i to poriče, dakle: *še enga ni* = 'nijednoga nije'. *Še* (= srp.-hrv. *još(te)*, stsl. *ješte*) upotrebljava se pak u ovoj prilici stoga, što se tom riječju u pozitivnoj rečenici, n. pr. *Dobar človek še sovražnike ljubi*, može uz lakši slučaj (da dobar čovjek ljubi prijatelje) isticati i teži (da dobar čovjek k tomu, što ljubi prijatelje, ljubi još i neprijatelje), a u negativnoj, n. pr. *Hudoben človek ne ljubi še prijatelje*, uz teži (da zao čovjek ne ljubi neprijatelje) poricati i lakši (da zao čovjek k tomu, što ne ljubi neprijatelje, ne ljubi još i prijatelje). Tako se i u našim primjerima uz teži slučaj (ili teže slučajeve) poriče i lakši, n. pr. u prvom navedenom primjeru poriče se, da k tomu, što kadšto nema više (dvaju, triju) momaka, nema još i jednoga. Po tom je *še eden ne* = 'i (ako) jedan ne'. Naši su dakle primjeri takovi kao oni srp.-hrv., u kojima *ijedan* u negat. rečenici znači *nijedan* (isp. § 4. str. 12.) Drugi od navedenih primjera

ističe se tim, da je *eden* potkrijepljeno riječju *sam*; dakle: *še an'ga sam' ga* ni = 'i (ako) jednoga jedinoga nije' = 'ni jednoga jedinoga nije'.

U § 2. str. 4. spomenuto je, da mletački Slovenci mjesto *nijedan* govore *ijedan*. Tu imamo dakle isti slučaj, kao kad se srp.-hrv. *ijedan* upotrebljava u negativnoj rečenici u značenju 'nijedan'. U Framu (Mariboru na jugu) govori se mjesto (*n*)*obeden*: *ni(j)eden*. U N. pj. našao sam taj oblik, za koji vrijedi ono, što je u § 4. za srp.-hrv. *nijedan* rečeno, potvrđen 19 puta (samo iz Framu). U jednoj pjesmi iz istoga Framu ima osobit oblik *nejeden*: Ti pa nesi *nejena* ptica, ti si Marija devica. N. pj. III. str. 434. pj. 5837. Valja uzeti, da je *jeden* u značenju srp.-hrv. *ijedan* u negativnoj rečenici dobilo i svoju negaciju, koja poradi toga, što se negira formalno *jeden*, a ne *ijeden*, ne glasi *ni*, nego ostaje *ne*; ali budući da *jeden* ipak znači 'ijedan', zato i *nejeden* znači 'nijedan'.

Osobit oblik ima *eden* u N. pj. II. str. 650. pj. 2865. (iz Št. Jakoba u Koruškoj): Od Clovca do Blaka *anira* (= enera t. j. ednera) ni taka, ko na Hribu aná, Neža Miklnava. Drugoga primjera u N. pj. nijesam našao. Ali spominje taj oblik i Gutschmann u svom rječniku (Deutschwind. Wörtl., Klagenfurt 1789.) na str. 154. „kein, keiner: obeden, *odniri*, needen, obenj; keinerley: obene sorte, *odnirega* furma, obene shvahti; keinnal: obenbart, *odnirikrat*, nikoli, nigdar“. Našao sam ga također već u Očenašu ejelovačkoga rukopisa (iz 15. v.): „yuo nass ne wuppellay w *ednero* ysskusbo“ pa u prisežnom obrascu grada Kranja (za svjedoka) (iz 16. vijeka): „nicomer kh lubi olli kh schallimu, sa *enerj* peryasni olli souw-raschtwa, sa obeniga daru olli vschitekha vollo, jenu sa obene rezhj volo nickhar“ (Sket, Slovenska slovstvena čitanka“ str. 32., 37.). Oblik *edner* držim da se načinio prema distributivnim brojnicima na -er: (*čelvēr, petēr* itd.), da bi se izreklo ono, što znači njem. 'einerlei', a u negativnoj rečenici 'keinerlei' (isp. češ. *jednerý* 'einerlei'); dakle: nass ne wuppellay w *ednero* ysskusbo 'führe uns in keinerlei Versuchung', sa *enerj* peryasni vollo 'um keinerlei Freundschaft willen'. Onda se oblik *edner* stao shvaćati u značenju jednostavnoga njem. 'kein'; u tom ga značenju spominje Gutschmannov rječnik, a nalazimo ga i u navedenom primjeru iz N. pj. Inače pak uza sve to, što je sam pozitivan, dobiva u negativnoj rečenici negativan smisao (srp.-hrv. 'nijedan') onako isto kao i *eden*, o čemu se govorilo naprijed.

10. Sada je napokon red, da se povratimo k našoj riječi *obeden*. Da nije složena t. j. da glasi samo *eden*, razumljelo bi se po onom, što je naprijed rečeno, njezino značenje samo po sebi (isp. primjer iz N. pj. II. str. 657. pj. 2914. naveden u § 9. str. 24. „K' ni ene tače, k' je moje dekle“). Teškoća dolazi samo otuda, što je *obeden* složeno. Ali teško, držim, nije odrediti ni to, s čim je *eden* složeno, ni to, kakva je *obeden* složeniца. Prvi joj naime dio može biti samo prijedlog *ob*, a čitava složeniца može pripadati samo u red onoga slaganja, što ga Miklošić zove „Zusammenrückung“ (sklapanje) za razliku od pravoga slaganja, koje on zove „Komposition“ (Vergl. Gramm. II. str. 347.), jer oba člana složeniце *obeden* služe kao riječi. Brugmann, koji ne razlikuje tako strogo pravo slaganje (koje on zove „Worteinung“) od sklapanja (koje on zove „Unverbierung“), brojio bi našu složenicu među determinativne nominalne kompozite (Grundr.² II, 1. str. 68. i 70, c.) Sve to dakle ne zadaje nikakove teškoće. Teško je tek odgovoriti na pitanje o tom, koju svrhu ima slaganje brojuika *eden* s prijedlogom *ob*, ili kako prijedlog *ob* aficira brojnik *eden*, dakle na pitanje o funkciji prijedloga *ob* u složenci *obeden*. Pokušajmo odgovoriti i na to pitanje.

Pridjevi se u svim slavenskim jezicima često slažu s prijedlogom *o* ili *ob*, po čemu dobivaju često deminutivno značenje. Primjere navodi Miklošić Vergl. Gramm. II. str. 359., IV. str. 218 i d. i Etym. Wörthb. str. 219. (s. v. *ob*). Na prva dva mjesta nema nijednoga primjera iz slovenskoga jezika, a na trećem samo dva: *osiv* 'graulich', *obširni* 'etwas breit'. Ali u Pleteršnikovu Slovaru ima ih mnogo. Da ih navedem nekoliko: *óbel* 'etwas weiß'; *oblēden* 'etwas blaß'; *oblēden* 1) 'nährisch, dumm', 2) 'ausgelassen, mutwillig, frech', 3) 'hoffärtig, stolz'; *óbolen* 'unpäßlich, kränklich'; *obstarljiv* 'alternd' (pored *óstar* 'etwas alt', *óstaren* 'ältlich'); *óčrn* 'etwas schwarz' (pored *óčrnkast* i *óčrnkljast* 'etwas schwärzlich'); *ognusen* = gnusen 'ekelhaft, unrein'; *ogólten* = lakoten 'gierig, habgierig'; *ógrd* 'etwas häßlich, etwas schmutzig'; *ohlápen* 'nicht eng anliegend, locker, schlotterig, lax'; *ókisel* 'säuerlich'; *okróten* 'wild, barsch, grausam'; *óten* 'etwas träge'; *ómračen* 'etwas dämmerig, etwas dunkel'; *opúhel* = puhel 'aufgedunsen, schwammig, bombastisch'; *órezen* 'von etwas scharfem Geschmack, etwas herb'; *óskop* 'etwas karg'; *oskrómen* = skromen 'bescheiden'; *oslúdek* 'etwas süß, süßlich'; *oslúden* i *oslústen* 1) 'süßlich', 2) 'wollüstig'; *osúsen* 'etwas dürr oder trocken'; *ótemen* 'etwas finster, etwas dunkel'; *otóžen* 1) 'betrübt, mißmutig, niedergeschlagen, traurig, wehmütig' 2) 'saumselig, kraftlos'; *ótruden*

'etwas matt'; *óumen* 'etwas verständig'; — isp. srp.-hrp. *obližnji* 'nahe gelegen, vicinus' (eig. wohl 'ziemlich nahe' Mikl.); *obrijedak* = rijedak; *okratak* 'kurz, brevis'; *omaečak* 'nicht groß, staturae medioeris'; *omalen* 'nicht groß, haud ita magnus'; *pre-opun* 'über-voll, nimis redundans'; — malorus. *ochlup* 'Tölpel'; — rus. *ocholods* 'ne mnogo prochlavno'; — češ. *občerný* 'schwärzlich'; *obdelný*, *obdlouhý* 'länglich'; *obstárný*, *obstarožný* 'ältlich'; — polj. *obstary* 'ältlich'; *obrzadni* 'etwas selten'; *obgrubszy* itd. (v. Miklošića na rečenim mjestima, za srp.-hrv. i Vukov Rječnik).

Kao što se vidi, neki od navedenih slovenskih pridjeva imadu deminutivno značenje, a drugi ga nemaju (bar prema onomu, kako im je kazao značenje Pleteršnik, a to je kod svakoga i zabilježeno). Od navedenih srp.-hrv. pridjeva nema nijedan deminutivno značenje (prema onomu, kako im je kazao značenje Vuk, a to je kod svakoga i zabilježeno). Da ostanem najprije kod ovih posljednjih, valja mi spomenuti, da drugi leksikografi nekima od navedenih srp.-hrv. pridjeva naznačuju značenje pače kao slabo potkrijepljeno. Tako kaže Iveković (u Ivekovićevu i Brozovu rječniku, da *okratak* znači 'dobrano kratak, ne dug', a *omalen* 'dobrano malen, ne baš velik'; a Maretić u Akad. rječniku, da (naprijed nenavedeni pridjev) *oblijen* znači 'podosta lijen' (ali spominje iz čakavskoga izvora i *oblen* 'subpiger'), *obrijedak* 'dosta rijedak', a (naprijed nenavedeni pridjev) *odebeo* 'podosta debeo'. A ja bih rekao, da i mnogi od (navedenih) slovenskih pridjeva, kojima Pleteršnik značenje nije označio kao deminutivno, imadu takovo slabo ili pače jako (kao n. pr. *ognusen*, *ogolten*, *okroten*) potkrijepljeno značenje. Ako je tako, onda valja držati, da slaganje s prijedlogom *o*, *ob* slovenskim i srp.-hrv. pridjevima podaje ili umanjeno ili potkrijepljeno značenje, a to vrijedi, koliko razabiram, i za druge slavenske jezike. Pita se samo, otkuda dolazi taj dualizam.

Brugmann u Grundriß² II, 2. str. 791. kaže, da u takovim slozenicama prijedlog pridjevu smisao potkrepljuje ili podiže (sinn-verstärkendes Präfix, sinnsteigernde Bedeutung); a to se značenje prijedlogu razvilo iz njegova lokalna značenja, koje ne mora biti posve potamnijelo, a razvilo se u svezi s glagolom; tako potječe n. pr. germanskomu **uz* to značenje (n. pr. stvnj. *ur-alt* 'posve star') iz pojma 'iz, do kraja, posve', koji je prijedlog kao preverbij dobio, a još ga danas u nvnj. jeziku ima (n. pr. *er-schöpfen*, *er-wachsen*); isp. i Delbrücke Vergl. Synt. I. str. 665. Za slav. prijedlog *o*, *ob*, ako mu postanje i nije jedinstveno (isp. Delbrücke Vergl. Synt.

I. str. 679., Brugmanna Grdr.² II. 2. str. 820.), može se reći, da u preverbijalnoj funkciji ima jedinstveno značenje 'circum' (isp. Miklošića Synt. str. 219.) Odatle mu je dakle moralo poteći ono značenje, po kojem potkrepljuje smisao pridjevima složenima s njim. Okolo t. j. oko čega može pak nešto biti i onda, ako mu se nalazi samo s nekoliko strana, i onda, ako mu se nalazi s mnogo strana, i onda, ako mu se nalazi sa svih strana. A otuda dolazi i različan stupanj potkrepe, koju prijedlog *o*, *ob* pridjevu složenomu s njim podaje: slov. *obelo* t. j. 'okolo bijelo' može biti nešto, ako je samo s nekoliko strana bijelo, pa onda *obel* znači: 'etwas weiß'; srp.-hrv. *okratko* t. j. 'okolo kratko' može biti nešto, ako je s mnogo strana kratko, pa onda *okratak* znači: 'dobrano kratak'; slov. *ognusno* t. j. 'okolo gnusno' može biti nešto, ako je sa svih strana gnusno, pa onda *ognusen* znači 'posve gnusan'. Što se deminutivnoga značenja tiče, treba uzeti na um i ono, kako Delbrück Vergl. Synt. I. str. 663. tumači deminutivno značenje slavenskih i litavskih pridjeva složenih s prijedlogom *pro*, da naime n. pr. rus. *prosivn* 'bläulich' znači upravo: 'stark blau, aber nicht ganz'. Tako može prijedlog pridjevu, koji je s njim složen, potkrepljivati smisao, koji može uza sve to biti deminutivan.

Za razumijevanje značenja našega prijedloga u nominalnim složenicama držim osobito važnim jedan slovenski primjer, o kojem treba nešto više kazati. Više jezika slavenskih poznaje riječ *oglav* sa značenjem lat. 'capistrum', nj. 'die Halfter' [stsl. *oglavъ*, nsl. *oglav*, srp.-hrv. *oglav* 'der Teil der Pferderüstung, der am Kopf desselben befindlich, lora capitis equi' (Vuk), češ. *ohlav*; isp. Miklošića Vergl. Gramm. II. str. 406—7.], ali u slovenskom mora značiti i 'pokrivalo (ljudske) glave' (t. j. ono, što čovjek ima oko glave); to dokazuje riječ *raz-oglav* 'barhaupt, unbedeckten Hauptes' (Plet.), koja mora biti eksocentrička (posesivna) složenica i značiti čovjeka, koji je bez oglava (= gologlav), kao što srp.-hrv. *ras-pojas* 'entgürtet, ohne Gürtel, discinctus' (Vuk) znači čovjeka bez pojasa (isp. Miklošića Vergl. Gramm. II. str. 413.). Ali slov. *oglav* može biti i pridjev sa značenjem 'barhaupt, kahl' (Plet.); prvo značenje spominje Danjko, Lehrbuch der wind. Sprache, Graz 1824, str. 133. 'bloßköpfig', a za drugo ima Megiser, Dictionarium quat. lingu. 1744. s. v. *glatzig*, *calvus* poseban oblik *oboglav* 'pleshiv, bres lass' (isp. Miklošića Vergl. Gramm. II. str. 406.). Što se odnosi na jednoga oblika prema drugomu tiče, ja bih rekao, da je *oboglav* od *oglav*, koje po Pleteršniku i samo može značiti isto kao *oboglav*,

postalo tako, da se *oglav*, u kojem je riječ *glava* složena s prijedlogom *o*, još jedamput složilo s istim prijedlogom u obliku *ob* (kao što se n. pr. u srp.-hrv. *sa-s-trag* 'a tergo' nalazi dvaput isti prijedlog), da bi se jasnije vidjelo, da je složeno s tim prijedlogom (a možda i zato, da bi bila razlika od *oglav* 'barhaupt'), jer da bi u *oboglav* bila složena imenica *oglav* ('pokrivalo glave'), o kojoj se netom govorilo, ne mogu uzeti poradi toga, što onda *oboglav* ne bi značilo 'čelav', nego 'gologlav'. Jedan i drugi pridjev (i *oglav* i *oboglav*) valja držati za eksocentričku (posesivnu) složenicu sa značenjem 'koji ima okolo (= svuda) (samo) glavu ili (golu) glavu', a to može značiti, ili da nema oko glave pokrivala ili da nema oko glave kose; u prvom slučaju imamo *oglav* u značenju 'barhaupt', u drugom *oglav* i *oboglav* u značenju 'kahl'. Ova složenica ide u red onakovih složenica kao slov. *okol* 'caula', eig. von Pfählen eingeschlossener Platz (isp. srp.-hrv. *òkò* gen. *òkola* 'castra'), rus. *obožъ* dij. *obvožъ* 'Gepäck', eig. von Wagen umgebener Raum, in diesem befand sich das Gepäck, polj. *oboz* 'Lager' (Miklošić Vergl. Gramm. II. str. 407.), samo što su to imenice, a *oglav*, *oboglav* pridjevi /*okol* 'mjesto, koje ima okolo kolje', *oglav* 'onaj, koji ima okolo (golu) glavu'. Nadalje ide naša složenica u red onakovih složenica kao grč. *ἐν—θεός* 'onaj, koji ima unutra (u sebi) boga, bogom nadahnut', *ἐν—χρυσός* 'onaj, koji ima na sebi zlato, pozlaćen', stsl. *sa-logъ* 'onaj, koji ima zajedno (s kim) postelju' (isp. Brugmanns Grdr.² II, 1. str. 66.). Svakako pak držim, da i naša složenica dokazuje, da prijedlog *o*, *ob* u pridjevnim složenicama može značiti: 'okolo = odasvud, posve'.*)

Takovo značenje držim da ima prijedlog *ob* i u složenici *ob—eden*, samo valja držati na umu, da to nije posesivna (eksocentrička) složenica (kao *oglav*, *oboglav*), nego determinitivna (kao *ognusen*, *ogolten*, *okroten*). Po tom *obeden* znači upravo 'onaj, koji je okolo jedan, odasvud j., samo j., jedan jedini'. Tako je naša riječ drugim putem došla do značenja, što ga ima lat. *ullus* (resp. *nullus*), a ostala je u skladu i s drugim načinima, kojima se u slovenskom jeziku izriče isti pojam (*le eden*, *kar eden*, *še eden*; isp. § 9.). A zašto jezik za izricanje onoga, što se riječju *obeden* izriče, voli baš oblik, koji znači 'jedan jedini', razbira

*) Miklošić spominje u Etym. Wörth. s. v. *obъ* i rus. *okoe* 'koe—čto'; a Dalj u svom Slovaru živoga velikoruskoga jezika dodaje još značenja: 'inoe, čto libo' i navodi primjer: *Okoe estъ u nego, a nebogatъ*. I za ovu bi se riječ moglo reći, da znači upravo 'odasvud što' pa 'svašto'.

se iz onoga, što je naprijed u § 7. str. 18. za latinsko *ullus* rečeno, da se naime u pozitivnoj rečenici bolje istakne smisao 'bar jedan', a u negativnoj da se bolje istakne negacija svih slučajeva (potpuna tabula rasa).

Za razvoj značenja riječi (*n*)*obeden* valja pamtit:

a) *obeden* znači samo po sebi 'samo jedan, jedan jedini', ali se upotrebljava u značenju 'i ako jedan jedini' (*obeden* = *i* (*ako*) *obeden*), kao što se vidi otuda, što u negativnoj rečenici znači 'ni jedan jedini', a to po onom, što je u § 4. str. 12. rečeno, bez onoga značenja ne bi bilo moguće.

b) Ali to mu značenje nije ničim označeno; po tom vrijedi za nj ono, što je naprijed kazano za srp.-hrv. *jedan* u značenju 'i (ako) jedan' (§ 4. str. 12.) ili za srp.-hrv. *jedan jedini* (*cigli*) u značenju 'i (ako) jedan jedini (*cigli*)' (§ 7. str. 18.) ili za slov. (*le*)*jeden* u značenju 'i (ako) jedan (jedini)' § 9. str. 24.

c) Iz onoga, što je pod a) rečeno, izlazi, da se negda moralo upotrebljavati i u pozitivnim rečenicama, ali tomu nema, koliko ja znam, ni u živom govoru ni u literaturi nikakva traga.

d) Napokon mu se ustalila poraba samo u negativnim rečenicama, tako da riječ u jeziku živi samo u značenju 'ni jedan jedini' ili upravo u značenju 'nijedan', te se osjeća kao poseban izraz za taj pojam (isp. dalje pod f).

e) Oblik je *obeden* postao i rečeno značenje dobio u slučaju, kad mu je *eden* brojnik, ali je oblik prenesen i na slučaj, kad mu je *eden* zamjenica, a značenje promijenjeno onako, kako je u § 4. str. 9. i d. za srp.-hrv. *ijedan* i *nijedan* razloženo.

f) To se pak moglo dogoditi istom onda, kad je riječ izgubila ono potkrijepljeno značenje, koje joj dolazi od prijedloga *ob* ('ni jedan jedini'), pa se osjetila kao poseban izraz samo za pojam 'nijedan', jer ona potkrepa ima smisla onda, kad je *eden* broj, kad se naime radi o tom, da se najlakši slučaj (s brojem *eden*) prema težima (s većim brojevima) što više istakne, ali nema smisla u slučaju, kad je *eden* zamjenica, kad se naime slučaj s *eden* rastavlja na slučajeve, u kojima se radnja glagolska tiče pojedinih predmeta, što ih imenica, koja je uz *eden*, obuhvaća (isp. § 4. str. 9. i d. Stoga ni drugi oblici s potkrijepljenim značenjem (na pr. srp.-hrv. *jedan jedini*, slov. *le eden*) ne dolaze nigda u slučaju, kada *eden* nije brojnik, nego zamjenica. Možda je upravo

zato, da se oblik *obeden* od slučaja, kad mu je *eden* brojnik, može prenijeti na slučaj, kad mu je *eden* zamjenica, i rečena potkrepa iščezla (isp. naprijed pod d, pa što je za lat. *ullus* rečeno u § 7. str. 18. i d.)

g) Pred našim očima dobiva oblik *obeden* i tako zv. dodanu negaciju (isporedi § 4. str. 9.) te glasi i *nobeden* (= ne obeden).

